

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

EUROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

VELIKO VIJEĆE

PREDMET STANEV PROTIV BUGARSKE

(Zahtjev br. 36760/06)

PRESUDA

STRASBOURG

17. siječnja 2012.

U predmetu Stanev protiv Bugarske,

Europski sud za ljudska prava, zasjedajući u Velikom vijeću u sastavu:

Nicolas Bratza, *predsjednik*,
Jean-Paul Costa,
Françoise Tulkens,
Josep Casadevall,
Nina Vajić,
Dean Spielmann,
Lech Garlicki,
Khanlar Hajiyeu,
Egbert Myjer,
Isabelle Berro-Lefèvre,
Luis López Guerra,
Mirjana Lazarova Trajkovska,
Zdravka Kalaydjieva,
Ganna Yudkivska,
Vincent A. De Gaetano,
Angelika Nußberger,
Julia Laffranque, *suci*,

i Vincent Berger, *pravni savjetnik*,

nakon vijećanja zatvorenog za javnost 9. veljače i 7. prosinca 2011. godine,

donosi sljedeću presudu koja je usvojena posljednjeg navedenog datuma:

POSTUPAK

1. Postupak u ovome predmetu pokrenut je na temelju zahtjeva (br. 36760/06) protiv Republike Bugarske koji je bugarski državljanin g. Rusi Kosev Stanev („podnositelj zahtjeva”) podnio Sudu na temelju članka 34. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda („Konvencija”) dana 8. rujna 2006.

2. Podnositelja zahtjeva, kojemu je odobrena pravna pomoć, zastupale su gđa A. Genova, odvjetnica iz Sofije, i gđa V. Lee i gđa L. Nelson, odvjetnice iz organizacije Mental Disability Advocacy Center, nevladine organizacije sa sjedištem u Budimpešti. Bugarsku Vladu („Vlada”) zastupale su njezine zastupnice, gđa N. Nikolova i gđa R. Nikolova, iz Ministarstva pravosuđa.

3. Podnositelj zahtjeva prigovorio je svojem smještaju u dom socijalne skrbi za osobe s duševnim bolestima i nemogućnosti da dobije dopuštenje da napusti dom (članak 5. stavci 1., 4. i 5. Konvencije). Pozivajući se na članak 3. Konvencije, zasebno i u vezi s člankom 13., dalje je prigovorio životnim uvjetima u domu. Nadalje je ustvrdio da nije imao pristup sudu kako bi zatražio da mu se ukine djelomično skrbništvo (članak 6. Konvencije).

Konačno, naveo je da ograničenja koja proizlaze iz režima skrbništva, među ostalim njegov smještaj u dom, predstavljaju povredu njegova prava na poštovanje njegova privatnog života u smislu članka 8. zasebno i u vezi s člankom 13. Konvencije.

4. Zahtjev je dodijeljen Petom odjelu Suda (pravilo 52. stavak 1. Poslovnika Suda). Dana 29. lipnja 2010., nakon što je 10. studenoga 2009. održana rasprava o dopuštenosti i osnovanosti (pravilo 54. stavak 3.), vijeće tog odjela u čijem su sastavu bili Peer Lorenzen, predsjednik, Renate Jaeger, Karel Jungwiert, Rait Maruste, Isabelle Berro-Lefèvre, Mirjana Lazarova Trajkovska, i Zdravka Kalaydjieva, suci, i Claudia Westerdiek, tajnica Odjela, proglasilo ga je dopuštenim. Dana 14. rujna 2010. vijeće istog odjela, u čijem su sastavu bili Peer Lorenzen, predsjednik, Renate Jaeger, Rait Maruste, Mark Villiger, Isabelle Berro-Lefèvre, Mirjana Lazarova Trajkovska i Zdravka Kalaydjieva, suci, i Claudia Westerdiek, tajnica Odjela, ustupilo je nadležnost velikom vijeću, a nijedna stranka nije uložila prigovor na ustupanje (članak 30. Konvencije i pravilo 72.).

5. Sastav velikog vijeća određen je u skladu s odredbama članka 26. stavaka 4. i 5. Konvencije i pravila 24. Poslovnika Suda.

6. I podnositelj zahtjeva i Vlada podnijeli su dodatna očitovanja o osnovanosti.

7. Osim toga, primljeno je pisano očitovanje nevladine organizacije Interights, kojoj je predsjednik dao dopuštenje da se umiješa u pisani postupak (članak 36. stavak 2. Konvencije i pravilo 44. stavak 3.).

8. Javna rasprava održana je u Zgradi ljudskih prava u Strasbourgu (Human Rights Building) dana 9. veljače 2011. (pravilo 59. stavak 3.).

Pred Sudom su se pojavili:

(a) *za Vladu*

gđa N. NIKOLOVA, Ministarstvo pravosuđa,

gđa R. NIKOLOVA, Ministarstvo pravosuđa,

zastupnice;

(b) *za podnositelja zahtjeva*

gđa A. GENOVA, odvjetnica,

zastupnica,

gđa V. LEE,

gđa L. NELSON,

savjetnice.

Sud je saslušao njihova izlaganja. Podnositelj zahtjeva također je bio prisutan.

ČINJENICE

I. OKOLNOSTI PREDMETA

9. Podnositelj zahtjeva rođen je 1956. godine u Ruseu gdje je živio do prosinca 2002. i gdje žive i njegova polusestra i druga supruga njegova oca, njegovi jedini bliski srodnici. Dana 20. prosinca 1990. povjerenstvo liječnika medicine rada proglasilo ga je radno nesposobnim. Povjerenstvo je utvrdilo da zbog dijagnoze shizofrenije postavljene 1975. podnositelj zahtjeva ima stupanj invalidnosti od 90 %, ali mu nije potrebna pomoć. Iz tog razloga prima invalidsku mirovinu.

A. Stavljanje podnositelja zahtjeva pod djelomično skrbništvo i smještaj u dom socijalne skrbi za osobe s duševnim bolestima

10. Točno neutvrđenog datuma 2000., na zahtjev podnositeljevih dvoje srodnika, okružni javni tužitelj u Ruseu podnio je Okružnom sudu u Ruseu (*Окръжен съд*) zahtjev za utvrđivanje potpune poslovne nesposobnosti u odnosu na podnositelja. U presudi od 20. studenoga 2000. sud je podnositelja proglasio djelomično nesposobnim uz obrazloženje da od 1975. boluje od jednostavne shizofrenije te da je njegova sposobnost da upravlja vlastitim životom i interesima i da razumije posljedice vlastitih djela narušena. Taj je sud utvrdio da podnositeljevo stanje nije toliko teško da bi opravdalo utvrđivanje potpune nesposobnosti. Konkretno, primijetio je da je u razdoblju od 1975. do 2000. podnositelj u nekoliko navrata bio primljen u psihijatrijsku bolnicu. Sud je uzeo u obzir medicinsko vještačenje provedeno tijekom postupka te je obavio razgovor s podnositeljem zahtjeva. Nadalje, prema navodima nekih drugih osoba s kojima je sud obavio razgovor, podnositelj je prodao svu svoju imovinu, zarađivao prosjačenjem, trošio sav svoj novac na alkohol i postajao je agresivan kad god bi pio.

11. Ta je presuda potvrđena u presudi od 12. travnja 2001. od Žalbenog suda u Velikom Trnovu (*Апелативен съд*) u postupku povodom žalbe podnositelja zahtjeva, a zatim je 7. lipnja 2001. proslijeđena Općinskom vijeću u Ruseu radi imenovanja skrbnika.

12. Budući da su članovi obitelji podnositelja zahtjeva odbili preuzeti bilo kakve odgovornosti skrbništva, dana 23. svibnja 2002. Općinsko vijeće imenovalo je gđu R.P., službenicu vijeća, skrbnicom podnositelja zahtjeva do 31. prosinca 2002. godine.

13. Dana 29. svibnja 2002. R.P. je zatražila od socijalnih službi da podnositelj bude smješten u dom socijalne skrbi za osobe s duševnim bolestima. Obrascu zahtjeva priložila je niz dokumenata uključujući i psihijatrijsku dijagnozu. Socijalna služba sastavila je izvješće o dobrobiti o podnositelju navodeći 23. srpnja 2002. da boluje od shizofrenije, da živi sam

u malom, oronulom dograđenom dijelu kuće svoje polusestre i da su njegova polusestra i druga supruga njegova oca izjavile da ne žele biti njegove skrbnice. Stoga se smatralo da su pretpostavke za smještaj u dom socijalne skrbi ispunjene.

14. Dana 10. prosinca 2002. potpisan je ugovor o smještaju u dom socijalne skrbi između R.P. i doma socijalne skrbi za odrasle osobe s duševnim bolestima u blizini sela Pastra u općini Rila („dom socijalne skrbi u Pastri”), ustanove u nadležnosti Ministarstva rada i socijalne politike. Podnositelj zahtjeva nije bio obaviješten o tom ugovoru.

15. Kasnije tog dana, podnositelj zahtjeva odvezen je sanitetskim vozilom u dom socijalne skrbi u Pastri, približno 400 km od Rusea. Pred Sudom je naveo da mu nije rečeno zašto je smješten u dom ni na koje razdoblje; Vlada to nije osporila.

16. Dana 14. prosinca 2002., na zahtjev ravnatelja doma socijalne skrbi u Pastri, podnositelju je prijavljena kućna adresa u općini Rila. U potvrdi o boravištu navedeno je da je njegova adresa promijenjena radi „trajnog nadzora”. Prema posljednjim dokazima dostavljenima u veljači 2011., podnositelj zahtjeva u to je vrijeme još uvijek živio u domu.

17. Dana 9. rujna 2005. odvjetnica podnositelja zahtjeva zatražila je od Općinskog vijeća u Rili da imenuje skrbnika njezinoj stranci. U dopisu od 16. rujna 2005. obaviještena je da je Općinsko vijeće 2. veljače 2005. odlučilo skrbnikom podnositelja zahtjeva imenovati ravnatelja doma socijalne skrbi u Pastri.

B. Boravak podnositelja zahtjeva u domu socijalne skrbi u Pastri

1. Odredbe ugovora o smještaju

18. U ugovoru koji su 10. prosinca 2002. potpisali skrbnica R.P. i dom socijalne skrbi u Pastri (vidi stavak 14. ove presude) nije navedeno ime podnositelja zahtjeva. Navedeno je da dom treba osigurati hranu, odjeću, medicinske usluge, grijanje i, očito, smještaj, u zamjenu za plaćanje iznosa određenog zakonom. Čini se da je cjelokupna invalidska mirovina podnositelja zahtjeva prebačena domu kako bi se pokrio taj iznos. Ugovorom je bilo predviđeno da se 80 % iznosa upotrebljava za plaćanje pruženih usluga, a da se preostalih 20 % izdvoji za osobne troškove. Prema informacijama u spisu, invalidska mirovina podnositelja zahtjeva, ažurirana 2008., iznosila je 130,00 bugarskih leva (BGN – približno 65,00 eura (EUR)). U ugovoru nije navedeno trajanje pružanja navedenih usluga.

2. Opis mjesta

19. Dom socijalne skrbi u Pastru nalazi se u izoliranom području planina Rila u jugozapadnoj Bugarskoj. Do njega se može doći makadamskom stazom iz sela Pastra, najbližeg mjesta udaljenog 8 km.

20. Dom, sagrađen 1920-ih godina, sastoji se od tri zgrade u koje su njegovi štićenici, svi muškarci, smješteni prema stanju duševnog zdravlja. Prema izvješću koje je u travnju 2009. izradila Agencija za socijalnu pomoć, u domu žive sedamdeset i tri osobe, jedna je osoba u bolnici, a dvije su pobjegle. Među štićenicima, njih dvadeset troje potpuno je poslovno nesposobno, dvoje je djelomično poslovno nesposobno, a ostali su potpuno poslovno sposobni. Svaka zgrada ima dvorište ograđeno visokom metalnom ogradom. Podnositelj je smješten u blok 3 doma, rezerviran za štićenike s najlakšim zdravstvenim problemima, koji se mogu kretati prostorom i sami odlaziti u najbliže selo uz prethodno dopuštenje.

21. Prema navodima podnositelja zahtjeva, dom je bio oronuo, prljav i rijetko grijan zimi te su, zbog toga, on i ostali stanari bili prisiljeni spavati u kaputima tijekom zime. Podnositelj je dijelio sobu veličine 16 četvornih metara s još četiri štićenika, a kreveti su bili praktički jedan pored drugog. Imao je samo noćni ormarić u koji je spremao odjeću, ali ju je noću radije držao u krevetu iz straha da bi ju mogli ukrasti i zamijeniti starom odjećom. Korisnici doma nisu imali svoje odjevne predmete jer se odjeća nakon pranja nije vraćala istim osobama.

3. Prehrana i higijenski i sanitarni uvjeti

22. Podnositelj zahtjeva tvrdio je da je hrana koju dobiva u domu nedostatna i loše kvalitete. Nije odlučivao o izboru obroka i nije mu bilo dopušteno pomagati u njihovoj pripremi.

23. Pristup kupaonici, koja je bila štetna za zdravlje i oronula, bio je dopušten jednom tjedno. Zahodi u dvorištu, koji su bili nehigijenski i u vrlo lošem stanju, sastojali su se od rupa u zemlji natkrivenih trošnim skloništima. Svaki zahod dijelilo je najmanje osam osoba. Toaletni pribor bio je dostupan samo povremeno.

4. Nedavni razvoj događaja

24. U podnesku pred velikim vijećem Vlada je navela da su krajem 2009. godine izvedeni radovi na obnovi u dijelu doma u kojem živi podnositelj zahtjeva, među ostalim u sanitarnim čvorovima. Dom sada ima centralno grijanje. Prehrana je raznolika i redovito uključuje voće i povrće te meso. Korisnici imaju pristup televiziji, knjigama i igrama. Država im svima osigurava odjeću. Podnositelj zahtjeva nije osporio te tvrdnje.

5. Putovanja podnositelja zahtjeva

25. Uprava doma zadržala je podnositeljeve osobne isprave i dopuštala mu da napusti dom samo uz posebno dopuštenje ravnatelja. Podnositelj je redovito odlazio u selo Pastra. Čini se da je tijekom posjeta uglavnom pružao pomoć u domaćinstvu seljanima ili obavljao poslove u seoskom restoranu.

26. U razdoblju od 2002. do 2006. podnositelj se tri puta vratio u Ruse na dopust. Svako putovanje bilo je odobreno na razdoblje od desetak dana. Putovanje je stajalo 60,00 leva (približno 30,00 eura), a taj je iznos podnositelju zahtjeva platila uprava doma.

27. Podnositelj zahtjeva vratio se u Pastru prije isteka odobrenog razdoblja dopusta nakon prva dva posjeta u Ruse. Prema iskazu koji je ravnatelj doma dao javnom tužiteljstvu neodređenog datuma, podnositelj zahtjeva vratio se ranije jer nije mogao upravljati svojim financijama i nije imao smještaj.

28. Treći dopust bio je odobren na razdoblje od 15. do 25. rujna 2006. Nakon što se podnositelj zahtjeva nije vratio na zakazani datum, dana 13. listopada 2006. ravnatelj doma pisanim se putem obratio općinskoj policiji u Ruseu tražeći od nje da potraži podnositelja zahtjeva i odveze ga u Sofiju gdje će ga djelatnici doma moći preuzeti i vratiti u Pastru. Dana 19. listopada 2006. policija u Ruseu obavijestila je ravnatelja da je otkriveno gdje se podnositelj nalazi, ali da ga policija ne može odvesti jer za njim nije raspisana tjeratica. Podnositelj je vraćen u dom socijalne skrbi 31. listopada 2006., a, po svemu sudeći, vratilo ga je osoblje doma.

6. Mogućnosti za kulturne i rekreacijske aktivnosti

29. Podnositelj zahtjeva imao je pristup televizoru, nekoliko knjiga i šahovskoj ploči u zajedničkoj prostoriji doma do 15 sati, nakon čega je prostorija bila zaključana. Prostorija se zimi nije grijala, a štićenici su nosili kapute, kape i rukavice kad su bili u prostoriji. Nikakve druge društvene, kulturne ili sportske aktivnosti nisu bile dostupne.

7. Dopisivanje

30. Podnositelj zahtjeva ustvrdio je da mu je osoblje doma za socijalnu skrb odbilo osigurati omotnice za dopisivanje i da ih, budući da nema pristup vlastitom novcu, ne može niti kupiti. Osoblje bi ga zamolilo da im dade sve listove papira koje želi poslati kako bi ih stavili u omotnice i poslali za njega.

8. Liječenje

31. Iz liječničke potvrde od 15. lipnja 2005. (vidi stavak 37. ove presude) proizlazi da je, nakon smještaja u dom 2002., podnositelj dobivao antipsihotike (karbamazepin (600 mg)) pod mjesečnim nadzorom psihijatra.

32. Osim toga, na raspravi pred velikim vijećem podnositeljeve punomoćnice navele su da je njihova stranka u stabilnoj remisiji od 2006. i

da nije bila podvrgnuta nikakvom psihijatrijskom liječenju posljednjih godina.

C. Ocjena podnositeljevih društvenih vještina tijekom njegova boravka u Pastri i zaključci psihijatrijskog vještačenja provedenog na zahtjev njegove odvjetnice

33. Jednom godišnje ravnatelj doma socijalne skrbi i socijalni radnik doma pripremali su izvješća o ocjeni ponašanja i društvenih vještina podnositelja zahtjeva. U izvješćima se ukazuje na to da je podnositelj zahtjeva nekomunikativan, da radije vrijeme provodi sam nego da se uključuje u grupne aktivnosti, odbija uzimati lijekove i nema bliskih srodnika koje bi mogao posjetiti dok je na dopustu. S polusestrom nije u dobrim odnosima i nitko nije siguran ima li gdje živjeti izvan doma socijalne skrbi. U izvješćima je zaključeno da je podnositeljeva reintegracija u društvo nemoguća te je postavljen cilj da podnositelj stekne potrebne vještine i znanja za resocijalizaciju i, dugoročno gledano, reintegraciju u obitelj. Čini se da mu nikada nije ponuđena nikakva terapija u tu svrhu.

34. Iz spisa proizlazi da je 2005. podnositeljev skrbnik od Općinskog vijeća zatražio priznavanje prava na socijalnu naknadu kako bi se olakšala njegova reintegracija u zajednicu. Povodom tog zahtjeva, dana 30. prosinca 2005. općinski odjel za socijalnu pomoć proveo je „ocjenu socijalne situacije” (*социална оценка*) podnositelja zahtjeva, u kojoj je zaključio da nije sposoban za rad, čak ni u zaštićenom okružju, i da nema potrebe za osposobljavanjem ili prekvalifikacijom te da u tim okolnostima ima pravo na socijalnu naknadu za pokrivanje troškova prijevoza, uzdržavanja i lijekova. Dana 7. veljače 2007. općinski odjel za socijalnu pomoć priznao je podnositelju zahtjeva pravo na mjesečnu naknadu u iznosu od 16,50 leva (približno 8,00 eura). Dana 3. veljače 2009. ta je naknada povećana na iznos od 19,50 leva (približno 10,00 eura).

35. Osim toga, na zahtjev odvjetnice, podnositelja su 31. kolovoza 2006. pregledali dr. V.S., drugi psihijatar, a ne onaj koji je redovito posjećivao dom socijalne skrbi, i psihologinja, gđa I.A. U izvješću sastavljenom tom prilikom zaključeno je da je dijagnoza shizofrenije postavljena 15. lipnja 2005. (vidi stavak 37. ove presude) netočna jer pacijent nema sve simptome te bolesti. Navedeno je da podnositelj, iako je u prošlosti bolovao od te bolesti, nije pokazivao nikakve znakove agresije u vrijeme pregleda, već sumnjičav stav i blagu sklonost „verbalnoj agresiji”; da nije bio podvrgnut nikakvom liječenju za tu bolest u razdoblju od 2002. do 2006. te da mu se zdravstveno stanje vidljivo stabiliziralo. U izvješću je navedeno da nije uočen rizik od pogoršanja njegova duševnog zdravlja i navedeno je da je, prema mišljenju ravnatelja doma, podnositelj sposoban reintegrirati se u društvo.

36. Prema izvješću, podnositeljev boravak u domu socijalne skrbi u Pastri bio je vrlo štetan za njegovo zdravlje i bilo je poželjno da napusti dom jer je

u suprotnom bio izložen riziku od razvoja „sindroma institucionalizacije” što dulje ondje boravi. U izvješću je navedeno i da bi za njegovo duševno zdravlje i socijalni razvoj bilo korisnije da mu se omogući integracija u život zajednice sa što manje ograničenja te da je jedini aspekt koji treba pratiti njegova sklonost zlouporabi alkohola koja je bila očita prije 2002. godine. Prema mišljenju stručnjaka koji su pregledali podnositelja zahtjeva, ponašanje osobe ovisne o alkoholu može imati značajke slične značajkama ponašanja osobe sa shizofrenijom; prema tome, u slučaju podnositelja potreban je oprez i treba paziti da se ta dva stanja ne zamijene jedno za drugo.

D. Nastojanja podnositelja zahtjeva da mu se ukine djelomično skrbništvo

37. Dana 25. studenoga 2004. podnositelj zahtjeva zatražio je preko svoje odvjetnice od javnog tužiteljstva da Okružnom sudu podnese zahtjev za vraćanje njegove poslovne sposobnosti. Dana 2. ožujka 2005. javni tužitelj zatražio je od doma socijalne skrbi u Pastri da mu pošalje mišljenje liječnika i druge liječničke potvrde u vezi s bolestima podnositelja zahtjeva dok je pripremao mogući zahtjev sudovima za vraćanje njegove poslovne sposobnosti. Povodom tog zahtjeva domu, podnositelj zahtjeva primljen je u psihijatrijsku bolnicu na razdoblje od 31. svibnja do 15. lipnja 2005. radi medicinskog vještačenja. U potvrdi izdanoj 15. lipnja 2005. liječnici su potvrdili da podnositelj zahtjeva pokazuje simptome shizofrenije. Budući da se njegovo zdravstveno stanje nije pogoršalo otkad je smješten u dom 2002. godine, režim kojemu je ondje bio podvrgnut ostao je nepromijenjen. Primao je lijekove za održavanje stanja od 2002. pod mjesečnim nadzorom psihijatra. Psihološkim vještačenjem utvrđeno je da je uznemiren, napet i sumnjičav. Njegove su komunikacijske vještine loše i nije svjestan svoje bolesti. Rekao je da pod svaku cijenu želi napustiti dom. Liječnici se nisu izjasnili ni o njegovoj sposobnosti za resocijalizaciju ni o potrebi njegova zadržavanja u domu socijalne skrbi u Pastri.

38. Dana 10. kolovoza 2005. okružni javni tužitelj odbio je pokrenuti postupak za vraćanje poslovne sposobnosti podnositelja zahtjeva uz obrazloženje da, prema mišljenju liječnika, ravnatelja doma socijalne skrbi u Pastri i socijalnog radnika doma, podnositelj nije u mogućnosti snalaziti se sam i da je dom, u kojem se može liječiti, za njega najprikladnije mjesto za život. Odvjetnica podnositelja zahtjeva osporila je odbijanje pokretanja postupka tvrdeći da bi njezin klijent trebao imati priliku sam ocijeniti je li, s obzirom na životne uvjete u domu, u njegovu interesu da ondje ostane. Istaknula je da njegov daljnji prisilni boravak u domu, pod izlikom osiguravanja liječenja koje je u njegovu interesu, u praksi predstavlja lišenje slobode, što je neprihvatljiva situacija. Osobu se ne može smjestiti u neku ustanovu bez njezina pristanka. U skladu s važećim zakonodavstvom, svatko pod djelomičnim skrbništvom može slobodno izabrati mjesto boravišta uz

suglasnost skrbnika. Izbor boravišta stoga nije u nadležnosti javnog tužiteljstva. Unatoč tim prigovorima, odbijanje okružnog javnog tužitelja potvrdio je 11. listopada 2005. žalbeni javni tužitelj, a potom 29. studenoga 2005. Glavno javno tužiteljstvo pri Vrhovnom kasacijskom sudu.

39. Dana 9. rujna 2005. podnositelj je preko svoje odvjetnice zatražio od gradonačelnika Rile da pokrene sudski postupak za ukidanje djelomičnog skrbništva nad njime. U dopisu od 16. rujna 2005. gradonačelnik Rile odbio je njegov zahtjev navodeći da nema osnove za takav postupak s obzirom na liječničku potvrdu od 15. lipnja 2005., mišljenja ravnatelja i socijalnog radnika te zaključke do kojih je došlo javno tužiteljstvo. Dana 28. rujna 2005. odvjetnica podnositelja zahtjeva podnijela je zahtjev Okružnom sudu u Dupnici za sudsko preispitivanje gradonačelnikove odluke, na temelju članka 115. Obiteljskog zakona („OZ”) (vidi stavak 49. ove presude). U dopisu od 7. listopada 2005. Okružni sud naveo je da je podnositelj, budući da je djelomično lišen poslovne sposobnosti, dužan podnijeti valjanu punomoć kojom se potvrđuje da ga zastupa njegova odvjetnica te da treba navesti je li se njegov skrbnik umiješao u postupak. Točno neutvrđenog datuma odvjetnica podnositelja zahtjeva dostavila je presliku punomoći koju je potpisao podnositelj zahtjeva. Zatražila je i da se skrbnik uključi u postupak kao zainteresirana stranka ili da se imenuje *ad hoc* punomoćnik. Dana 18. siječnja 2006. sud je održao ročište na kojem je punomoćnik gradonačelnika Rile prigovorio da je punomoć nevažeća jer ju nije supotpisao skrbnik. Skrbnik, koji je prisustvovao ročištu, izjavio je da se ne protivi podnositeljevu zahtjevu, ali da je starosna mirovina podnositelja zahtjeva nedostatna za podmirenje njegovih potreba i da je, prema tome, dom socijalne skrbi u Pastri za njega najbolje mjesto za život.

40. Okružni sud u Dupnici donio je presudu 10. ožujka 2006. Kad je riječ o dopuštenosti zahtjeva za sudsko preispitivanje, presudio je da podnositeljeva odvjetnica, iako ju je podnositelj uputio da ga zastupa, nema pravo djelovati u njegovo ime jer skrbnik nije potpisao obrazac punomoći. Međutim, presudio je da su odobravanjem zahtjeva od strane skrbnika na javnoj raspravi potvrđeni svi postupovni koraci koje je poduzela odvjetnica te da je stoga zahtjev dopušten. Kad je riječ o osnovanosti, sud je odbio zahtjev utvrdivši da skrbnik nema legitiman interes osporavati gradonačelnikovo odbijanje, s obzirom na to da je mogao samostalno i izravno podnijeti zahtjev za ukidanje djelomičnog skrbništva nad podnositeljem. Budući da protiv presude nije bila dopuštena žalba, presuda je bila pravomoćna.

41. Konačno, podnositelj zahtjeva tvrdio je da je uputio nekoliko usmenih zahtjeva svojem skrbniku da podnese zahtjev za ukidanje djelomičnog skrbništva nad njime i da mu dopusti da napusti dom. Međutim, njegovi su zahtjevi uvijek bili odbijeni.

II. MJERODAVNO DOMAĆE PRAVO I PRAKSA

A. Pravni status osoba pod djelomičnim skrbništvom i njihovo zastupanje pred sudovima

42. Člankom 5. Zakona o osobama i obitelji od 9. kolovoza 1949. predviđeno je da osobe koje se zbog duševne bolesti ili mentalnog oštećenja ne mogu brinuti o vlastitim interesima moraju biti potpuno lišene poslovne sposobnosti i proglašene poslovno nesposobnima. Odrasle osobe s blažim oblicima takvih bolesti treba djelomično lišiti poslovne sposobnosti. Osobe koje su potpuno lišene poslovne sposobnosti stavljaju se pod potpuno skrbništvo (*настойничество*), dok se one djelomično lišene poslovne sposobnosti stavljaju pod djelomično skrbništvo (*попечителство* – doslovno „starateljstvo”). U skladu s člancima 4. i 5. zakona osobe pod djelomičnim skrbništvom ne mogu obavljati pravne poslove bez suglasnosti skrbnika. Međutim, mogu obavljati uobičajene radnje koje su dio svakodnevnog života i imati pristup sredstvima koja prime kao naknadu za svoj rad. Prema tome, skrbnik djelomično poslovno nesposobne osobe ne može samostalno obavljati pravne poslove koji su obvezujući za tu osobu. To znači da su ugovori koje potpiše samo skrbnik, bez suglasnosti djelomično poslovno nesposobne osobe, ništavni.

43. Na temelju članka 16. stavka 2. Zakona o parničnom postupku („ZPP”), osobe pod punim skrbništvom pred sudovima zastupa njihov skrbnik. Međutim, osobe pod djelomičnim skrbništvom imaju pravo sudjelovati u sudskom postupku, ali im je potrebna suglasnost skrbnika. Prema tome, skrbnik djelomično poslovno nesposobne osobe ne izvršava ulogu zakonskog zastupnika. Skrbnik ne može djelovati u ime osobe pod djelomičnim skrbništvom, ali može izraziti slaganje ili neslaganje s pojedinačnim poslovima osobe (Сталев, Ж., *Българско гражданско процесуално право*, София, 2006 г., стр. 171). Konkretno, osoba pod djelomičnim skrbništvom može davati upute odvjetniku pod uvjetom da skrbnik potpiše obrazac punomoći (ibid., стр. 173).

B. Postupak za stavljanje pod djelomično skrbništvo

44. Postoje dvije faze postupka za stavljanje osobe pod djelomično skrbništvo: proglašenje djelomične poslovne nesposobnosti i imenovanje skrbnika.

1. Proglašenje djelomične poslovne nesposobnosti od strane sudova

45. Prva faza uključuje sudski postupak koji je u relevantno vrijeme bio uređen člancima 275. – 277. ZPP-a iz 1952. koji su nepromijenjeni preuzeti u člancima 336. – 340. novog ZPP-a iz 2007. Proglašenje djelomične

poslovne nesposobnosti može zatražiti supružnik ili bliski srodnici osobe, javni tužitelj ili bilo koja druga zainteresirana strana. Sud donosi odluku nakon što ispita dotičnu osobu na javnoj raspravi ili, ako to nije moguće, nakon što iz prve ruke stekne dojam o stanju te osobe te obavi razgovor s njezinim bliskim srođnicima. Ako tako dobiveni iskazi nisu dostatni, sud može pribjeći drugim dokazima, kao što je medicinsko vještačenje. Prema domaćoj sudskoj praksi, vještačenje se mora odrediti ako sud ne može na temelju bilo koje druge informacije u spisu zaključiti da je zahtjev za lišenje poslovne sposobnosti neosnovan (Решение на ВС № 1538 от 21.VIII.1961 г. по гр. д. № 5408/61 г.; Решение на ВС № 593 от 4.III.1967 г. по гр. д. № 3218/1966 г.).

2. Imenovanje skrbnika od strane upravnih vlasti

46. Druga faza uključuje upravni postupak za imenovanje skrbnika koji je u relevantno vrijeme bio uređen poglavljem X. (člancima 109. – 128.) OZ-a iz 1985.; te su odredbe samo s manjim izmjenama i dopunama preuzete u člancima 153. – 174. novog OZ-a iz 2009. Upravnu fazu provodi tijelo koji se naziva „tijelo za skrbništvo”, odnosno gradonačelnik ili bilo koji drugi službenik općinskog vijeća kojeg on odredi.

47. Poželjno je da se skrbnikom imenuje netko od srodnika dotične osobe koji najbolje mogu braniti njezine interese.

C. Preispitivanje mjera koje poduzima skrbnik i mogućnost zamjene

48. Mjere koje poduzima skrbnik podložne su preispitivanju tijela za skrbništvo. Na zahtjev tog tijela skrbnik je dužan podnijeti izvještaj o svojim aktivnostima. Ako se uoče bilo kakve nepravilnosti, tijelo može zahtijevati da se one isprave ili može naložiti obustavu tih mjera (vidi članak 126. stavak 2. i članak 125. OZ-a iz 1985. te članak 170. i članak 171. stavke 2. i 3. OZ-a iz 2009.). Iz domaćeg prava nije jasno mogu li osobe pod djelomičnim skrbništvom samostalno ili preko druge stranke podnijeti gradonačelniku zahtjev da obustavi mjere koje poduzme skrbnik.

49. Odluke gradonačelnika, kao tijela za skrbništvo, i svako odbijanje gradonačelnika da imenuje skrbnika ili da poduzme druge korake predviđene OZ-om podložni su pak sudskom preispitivanju. Zainteresirane stranke ili javni tužitelj mogu ih osporiti pred okružnim sudom koji donosi konačnu odluku o osnovanosti (članak 115. OZ-a iz 1985.). Taj postupak omogućava bliskim srođnicima da zatraže promjenu skrbnika u slučaju sukoba interesa (Решение на ВС № 1249 от 23.XII.1993 г. по гр. д. № 897/93 г.). Prema domaćoj sudskoj praksi, potpuno poslovno nesposobne osobe nisu među „zainteresiranim strankama” koje imaju pravo pokrenuti takav postupak (Определение № 5771 от 11.06.2003 г. на ВАС по адм. д. № 9248/2002). Ne postoji domaća sudska praksa iz koje proizlazi da je djelomično poslovno nesposobna osoba ovlaštena to učiniti.

50. Nadalje, tijelo za skrbništvo može u svakom trenutku zamijeniti skrbnika koji ne ispunjava svoje dužnosti (članak 113. OZ-a iz 1985.). Prema članku 116. OZ-a iz 1985., osoba ne može biti imenovana skrbnikom ako postoji sukob interesa između te osobe i osobe pod djelomičnim skrbništvom. Člankom 123. OZ-a iz 1985. predviđeno je da se imenuje zamjenik skrbnika ako skrbnik ne može obavljati svoje dužnosti ili ako postoji sukob interesa. U oba slučaja tijelo za skrbništvo može imenovati i *ad hoc* punomoćnika.

D. Postupak za vraćanje poslovne sposobnosti

51. Na temelju članka 277. ZPP-a iz 1952. taj je postupak sličan postupku stavljanja pod djelomično skrbništvo. Dostupan je svakome tko ima pravo podnijeti zahtjev za stavljanje osobe pod djelomično skrbništvo, kao i tijelu za skrbništvo i skrbniku. Gore navedena odredba preuzeta je u članku 340. ZPP-a iz 2007. Dana 13. veljače 1980. plenum Vrhovnog suda donio je odluku (br. 5/79) u cilju razjašnjenja određenih pitanja o postupku za lišenje poslovne sposobnosti. Stavak 10. odluke odnosi se na postupak za vraćanje poslovne sposobnosti i glasi kako slijedi:

„Pravila koja se primjenjuju u postupku za vraćanje poslovne sposobnosti jednaka su onima kojima se uređuje postupak za lišenje poslovne sposobnosti (članak 277. i članak 275. stavci 1. i 2. ZPP-a). Osobe koje su zatražile mjeru ili bliski srodnici smatraju se tuženim strankama u postupku. Ništa ne sprječava stranku koja je podnijela zahtjev za lišenje neke osobe poslovne sposobnosti da zatraži prestanak te mjere ako su se okolnosti promijenile.

Osobe pod djelomičnim skrbništvom mogu, samostalno ili uz suglasnost skrbnika, zatražiti ukidanje mjere. Također mogu zatražiti od tijela za skrbništvo ili vijeća za skrbništvo da pokrenu postupak na temelju članka 277. ZPP-a pred okružnim sudom koji ih je lišio poslovne sposobnosti. U takvim slučajevima moraju dokazati da je zahtjev u njihovu interesu dostavljanjem liječničke potvrde. U kontekstu takvog postupka one se smatraju tužiteljima. Ako skrbnik djelomično poslovno nesposobne osobe, tijelo za skrbništvo ili vijeće za skrbništvo (ako je riječ o potpuno poslovno nesposobnoj osobi) odbiju pokrenuti postupak za vraćanje poslovne sposobnosti, poslovno nesposobna osoba može zatražiti od javnog tužitelja da to učini (Постановление № 5/79 от 13.II.1980 г., Пленум на ВС).”

52. Osim toga, Vlada je navela predmet u kojem je na zahtjev skrbnika pokrenut postupak za preispitivanje pravnog statusa osobe potpuno lišene poslovne sposobnosti te je toj osobi ukinuto skrbništvo (Решение № 1301 от 12.11.2008 г. на ВКС по гр. Д. № 5560/2007 г., V г.о.).

E. Valjanost ugovora koje potpišu punomoćnici poslovno nesposobnih osoba

53. Člankom 26. stavkom 2. Zakona o obveznim odnosima i ugovorima iz 1950. predviđeno je da se ugovori koji su u suprotnosti sa zakonom ili su sklopljeni bez suglasnosti smatraju ništavnima.

54. U skladu s člankom 27. istog zakona, ugovori koje su sklopili punomoćnici osoba lišenih poslovne sposobnosti u suprotnosti s primjenjivim pravilima smatraju se pobojnima. Na razlog nepovratne ništavosti može se pozvati u bilo kojoj prilici, dok se na razlog poboynosti može pozvati samo putem sudskog postupka. Pravo na pozivanje na razlog poboynosti zastarijeva protekom razdoblja od tri godine od dana ukidanja djelomičnog skrbništva ako nije imenovan skrbnik. U drugim slučajevima to razdoblje počinje teći od datuma imenovanja skrbnika (članak 32. stavak 2., u vezi s člankom 115. stavkom 1. točkom (e), gore navedenog zakona; vidi i Решение на ВС № 668 от 14.III.1963 г. по гр. д. № 250/63 г., I г. о., Решение на Окръжен съд – Стара Загора от 2.2.2010 г. по т. д. № 381/2009 г. на I състав, Решение на Районен съд Стара Загора № 459 от 19.5.2009 г. по гр. д. № 1087/2008).

F. Mjesto boravišta poslovno nesposobnih osoba

55. Na temelju članka 120. i članka 122. stavka 3. OZ-a iz 1985., smatra se da osobe lišene poslovne sposobnosti borave na kućnoj adresi svojeg skrbnika, osim ako „iznimni razlozi” ne zahtijevaju da žive negdje drugdje. U slučaju promjene mjesta boravišta bez suglasnosti skrbnika, skrbnik može zatražiti od okružnog suda da naloži vraćanje osobe na službenu adresu. Prema članku 163. stavcima 2. i 3. OZ-a iz 2009., prije donošenja odluke u takvim slučajevima sud je dužan obaviti razgovor s osobom pod skrbništvom. Ako utvrdi da postoje „iznimni razlozi”, mora odbiti naložiti vraćanje osobe i mora odmah obavijestiti općinski odjel za socijalnu pomoć kako bi se mogle poduzeti zaštitne mjere.

56. Protiv rješenja okružnog suda može se podnijeti žalba predsjedniku okružnog suda iako se njegovo izvršenje ne može odgoditi.

G. Smještaj poslovno nesposobnih osoba u domove socijalne skrbi za odrasle osobe s duševnim bolestima

57. Na temelju Zakona o socijalnoj pomoći iz 1998., socijalna pomoć dostupna je osobama koje iz medicinskih i socijalnih razloga ne mogu same zadovoljiti svoje osnovne potrebe radom, vlastitim sredstvima ili uz pomoć osoba koje su prema zakonu dužne skrbiti se o njima (članak 2. zakona). Socijalna pomoć sastoji se od pružanja raznih financijskih naknada, naknada u naravi i socijalnih usluga, uključujući smještaj u specijalizirane ustanove. Pravo na takve naknade priznaje se na temelju pojedinačne ocjene potreba dotičnih osoba i u skladu s njihovim željama i osobnim izborom (članak 16. stavak 2.).

58. Na temelju provedbenih propisa za Zakon o socijalnoj pomoći iz 1998. (*Правилник за прилагане на Закона за социално подпомагане*), tri kategorije ustanova definirane su kao „specijalizirane ustanove” za pružanje

socijalnih usluga: (1) domovi za djecu (domovi za djecu bez roditeljske skrbi, domovi za djecu s tjelesnim invaliditetom, domovi za djecu s mentalnim oštećenjem); (2) domovi za odrasle osobe s invaliditetom (domovi za odrasle osobe s mentalnim oštećenjem, domovi za odrasle osobe s duševnim bolestima, domovi za odrasle osobe s tjelesnim invaliditetom, domovi za odrasle osobe sa senzornim poremećajima, domovi za odrasle osobe s demencijom); i (3) domovi za starije osobe (pravilo 36. stavak 3.). Socijalne usluge pružaju se u specijaliziranim ustanovama kada ih više nije moguće primati u zajednici (pravilo 36. stavak 4.). Na temelju domaćeg prava, smještaj poslovno nesposobne osobe u dom socijalne skrbi ne smatra se oblikom lišenja slobode.

59. Slično, u skladu s Uredbom br. 4 od 16. ožujka 1999. o uvjetima za primanje socijalnih usluga (*Наредба № 4 за условията и реда за извършване на социални услуги*), odrasle osobe s mentalnim oštećenjima smještaju se u specijalizirane domove socijalne skrbi ako im nije moguće pružiti potrebnu medicinsku skrb u obiteljskom okruženju (članak 12. točka 4. i članak 27. Uredbe). Člankom 33. stavkom 1. točkom 3. uredbe predviđeno je da se prilikom smještaja osobe u dom socijalne skrbi mora dostaviti liječnička potvrda o zdravstvenom stanju te osobe. Prema članku 37. stavku 1. uredbe, ugovor o smještaju radi pružanja socijalnih usluga sklapa se između specijalizirane ustanove i dotične osobe ili njezina zakonskog zastupnika, na temelju modela koji je odobrilo Ministarstvo rada i socijalne politike. Osoba može biti premještena u drugi dom ili može napustiti ustanovu u koju je smještena: (1) na vlastiti zahtjev ili na zahtjev svojeg zakonskog zastupnika, podnesen u pisanom obliku ravnatelju ustanove; (2) ako dođe do promjene stanja njezina duševnog i/ili tjelesnog zdravlja tako da ono više ne odgovara profilu doma; (3) u slučaju neplaćanja mjesečne naknade za socijalnu skrb dulje od jednog mjeseca; (4) u slučaju sustavnog kršenja internih pravila ustanove; ili (5) u slučaju utvrđene ovisnosti o opojnim drogama.

60. Nadalje, sustav kojim se uređuje prijem u psihijatrijsku bolnicu radi obveznog liječenja utvrđen je Zakonom o zdravstvu iz 2005. koji je zamijenio Zakon o javnom zdravstvu iz 1973.

H. Imenovanje *ad hoc* punomoćnika u slučaju sukoba interesa

61. Člankom 16. stavkom 6. ZPP-a predviđeno je da, u slučaju sukoba interesa između zastupane osobe i zastupnika, sud imenuje *ad hoc* punomoćnika. Bugarski sudovi primjenjivali su tu odredbu u određenim situacijama koje uključuju sukob interesa između maloljetnika i njihova zakonskog zastupnika. Tako je utvrđeno da neimenovanje *ad hoc* punomoćnika predstavlja bitnu povredu pravila kojima se uređuju postupak utvrđivanja očinstva (Решение на ВС № 297 от 15.04.1987 г. по гр. д. № 168/87 г., II г. о.), sporovi između posvojitelja i bioloških roditelja (Решение

на ВС № 1381 от 10.05.1982 г. по гр. д. № 954/82 г., II г. о.) ili imovinski sporovi (Решение № 643 от 27.07.2000 г. на ВКС по гр. д. № 27/2000 г., II г. о.; Определение на ОС – Велико Търново от 5.11.2008 г. по в. ч. гр. д. № 963/2008).

I. Odgovornost države

62. Zakonom o odgovornosti države i općina za štetu iz 1988. (*Закон за отговорността на държавата и общините за вреди* – naslov izmijenjen 2006.) u članku 2. stavku 1. predviđeno je da je država odgovorna za štetu uzrokovanu privatnim osobama zbog sudske odluke kojom su naložene određene vrste lišenja slobode u slučajevima kada je odluka ukinuta jer za nju ne postoji pravna osnova.

63. Člankom 1. stavkom 1. istog zakona predviđeno je da su država i općine odgovorne za štetu uzrokovanu privatnim osobama i drugim pravnim subjektima zbog nezakonitih odluka, radnji ili propusta njihovih vlastitih tijela ili službenika pri obavljanju upravnih dužnosti.

64. U brojnim odlukama razni domaći sudovi utvrdili su da je ta odredba primjenjiva na štetu koju su pretrpjeli zatvorenici zbog loših uvjeta ili neodgovarajućeg liječenja u zatvoru te su, kad je to bilo primjereno, djelomično ili u cijelosti prihvatili zahtjeve za naknadu štete koje su podnijele dotične osobe (реш. от 26.01.2004 г. по гр. д. № 959/2003, ВКС, IV г. о. i реш. № 330 от 7.08.2007 г. по гр. д. № 92/2006, ВКС, IV г. о.).

65. Ne postoje sudske odluke u kojima je utvrđeno da je gore navedeno stajalište primjenjivo na tvrdnje o lošim životnim uvjetima u domovima socijalne skrbi.

66. Nadalje, iz sudske prakse domaćih sudova proizlazi da, na temelju članka 1. stavka 1. navedenog zakona, svatko čije se zdravlje pogoršalo jer tijela pod nadležnošću Ministarstva zdravstva nisu izvršila svoju dužnost osiguravanja redovite opskrbe lijekovima može pozvati upravne vlasti na odgovornost i dobiti naknadu (реш. № 211 от 27.05.2008 г. по гр. д. № 6087/2007, ВКС, V г. о.).

67. Konačno, država i njezina tijela podliježu općim pravilima o odštetnoj odgovornosti za druge oblike štete nastale, primjerice, zbog smrti osobe pod skrbništvom tijekom bijega iz doma socijalne skrbi za odrasle osobe s mentalnim oštećenjem, na temelju činjenice da osoblje doma nije izvršilo svoju dužnost stalnog nadzora (реш. № 693 от 26.06.2009 г. по гр. д. № 8/2009, ВКС, III г. о.).

J. Uhićenje od strane policije na temelju Zakona o Ministarstvu unutarnjih poslova iz 2006.

68. Na temelju tog zakona policija je, *inter alia*, ovlaštena uhititi svakoga tko zbog teške duševne smetnje svojim ponašanjem ugrozi javni red ili

dovede svoj život u očiglednu opasnost (članak 63. stavci 1. – 3.). Dotična osoba može osporiti zakonitost uhićenja pred sudom koji mora odmah donijeti odluku (članak 63. stavak 4.).

69. Nadalje, odgovornosti policije uključuju potragu za nestalim osobama (članak 139. stavak 3.).

K. Informacije koje je podnositelj zahtjeva dostavio o potragama za osobama koje su pobjegle iz domova socijalne skrbi za odrasle osobe s duševnim bolestima

70. Bugarski helsinški odbor proveo je anketu u policijskim postajama o potragama za osobama koje su pobjegle iz domova socijalne skrbi te vrste. Iz ankete proizlazi da ne postoji jedinstvena praksa. Pojedini policijski službenici rekli su da na poziv djelatnika nekog doma da potraže nestalu osobu obavljaju potragu i dovode osobu u policijsku postaju, prije nego što obavijeste dom. Drugi su službenici objasnili da traže osobu, ali, budući da nisu ovlašteni za uhićenje, samo obavijeste osoblje doma koje samo vraća osobu.

L. Statistički podatci koje je podnositelj zahtjeva dostavio o sudskom postupku o lišenju poslovne sposobnosti

71. Bugarski helsinški odbor pribavio je statističke podatke od osam regionalnih sudova o ishodu postupaka za vraćanje poslovne sposobnosti u razdoblju od siječnja 2002. do rujna 2009. U tom je razdoblju 677 osoba lišeno poslovne sposobnosti. Postupak za vraćanje poslovne sposobnosti pokrenut je u 36 predmeta: 10 ih je okončano ukidanjem mjere; potpuna nesposobnost promijenjena je u djelomičnu nesposobnost u osam predmeta; zahtjevi su odbačeni u četirima predmetima; sudovi su obustavili postupak u sedam predmeta; a ostali su predmeti još uvijek u tijeku.

III. MJERODAVNI MEĐUNARODNI INSTRUMENTI

A. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom koju je Opća skupština Ujedinjenih naroda donijela 13. prosinca 2006. (Rezolucija A/RES/61/106)

72. Ta je konvencija stupila na snagu 3. svibnja 2008. Bugarska ju je potpisala 27. rujna 2007., ali još ju treba ratificirati. Mjerodavnim dijelovima konvencije predviđeno je kako slijedi:

Članak 12.

Jednakost pred zakonom

„1. Države stranke ponovo potvrđuju da osobe s invaliditetom imaju pravo svugdje biti priznate kao osobe jednake pred zakonom.

2. Države stranke će prihvatiti da osobe s invaliditetom imaju pravnu sposobnost (pravni položaj) na jednakoj osnovi kao i druge osobe u svim aspektima života.

3. Države stranke će poduzeti odgovarajuće mjere kako bi osobama s invaliditetom osigurale pristup potpori koja bi im mogla biti potrebna za ostvarivanje pravne sposobnosti.

4. Države stranke osigurat će da sve mjere koje se odnose na ostvarivanje pravne sposobnosti predvide odgovarajuće i djelotvorne zaštitne mehanizme koji će sprečavati zlorabu u skladu s međunarodnim pravom koje obuhvaća ljudska prava. Takvi zaštitni mehanizmi osigurat će da mjere koje se odnose na ostvarivanje pravne sposobnosti poštuju prava, volju i sklonosti te osobe, da se iz njih isključi sukob interesa i zloraba utjecaja, da su razmjerne i prilagođene osobnim okolnostima, da se primjenjuju u najkraćem mogućem vremenu i da podliježu redovitoj reviziji nadležnog, nezavisnog i nepristranog tijela vlasti ili sudbenoga tijela. Zaštitni mehanizmi bit će razmjerni sa stupnjem kojim takve mjere utječu na prava i interese osobe.

5. U skladu s odredbama ovog članka države stranke poduzet će odgovarajuće i djelotvorne mjere radi osiguranja jednakih prava osoba s invaliditetom da posjeduju i nasljeđuju imovinu, kontroliraju svoje vlastite financijske poslove i imaju jednak pristup bankovnim kreditima, hipotekama i drugim oblicima financiranja, te će također osigurati da osobe s invaliditetom ne budu bez vlastite volje (arbitrarno) lišene svojega vlasništva.“

Članak 14.

Osobna sloboda i sigurnost

„1. Države stranke će osigurati da osobe s invaliditetom na jednaki način kao i drugi:

(a) uživaju pravo na osobnu slobodu i sigurnost,

(b) ne budu nezakonito ili arbitrarno lišene slobode, da svako lišavanje slobode bude u skladu sa zakonom, te da postojanje invaliditeta ni u kojem slučaju ne bude opravdanje za lišavanje slobode.

2. Ukoliko osobe s invaliditetom budu lišene slobode u bilo kojem postupku, države stranke osigurat će da im se na ravnopravnoj osnovi s drugim osobama zajamče prava u skladu s međunarodnim pravom koje obuhvaća ljudska prava i da će se s njima postupiti u skladu s ciljevima i načelima ove Konvencije, uključujući i osiguravanje razumne prilagodbe.”

B. Preporuka br. R (99) 4 Odbora ministara Vijeća Europe o načelima o pravnoj zaštiti onesposobljenih odraslih osoba (donesena 23. veljače 1999.)

73. Mjerodavni dijelovi te preporuke glase kako slijedi.

Načelo 2. – Fleksibilnost pravnog odgovora

„1. Mjere zaštite i ostala pravna rješenja koja su na raspolaganju za zaštitu osobnih i ekonomskih interesa onesposobljenih odraslih osoba trebaju biti dovoljne, po opsegu i fleksibilnosti, kako bi omogućile prikladan pravni odgovor na različite stupnjeve onesposobljenosti i na razne situacije.

...

4. Raspon mjera zaštite treba uključivati, u prikladnim slučajevima, one koje ne ograničavaju poslovnu sposobnost dotičnih osoba.”

Načelo 3. – Najveće moguće zadržavanje poslovne sposobnosti

„1. U zakonodavnom okviru treba se, koliko god je to moguće, prepoznati da mogu postojati različiti stupnjevi onesposobljenosti i da se onesposobljenost s vremena na vrijeme može mijenjati. Stoga mjere zaštite ne bi trebale automatski dovesti do potpunog lišenja poslovne sposobnosti. Međutim, ograničenje poslovne sposobnosti treba biti moguće kad je dokazano da je potrebno za zaštitu dotične osobe.

2. Konkretno, mjera zaštite ne bi trebala automatski dotičnu osobu lišiti prava glasanja ili prava sastavljanja oporuke, kao ni davanja suglasnosti odnosno uskraćivanja suglasnosti za neki zahvat u području zdravlja ili prava donošenja drugih odluka osobnog značenja u bilo kojem trenutku kada sposobnost te osobe omogućuje da ona to učini.

...”

Načelo 6. – Razmjernost

„1. Kad je mjera zaštite potrebna, ona treba biti razmjerna stupnju sposobnosti dotične osobe i prilagođena pojedinačnim okolnostima i potrebama dotične osobe.

2. Mjerom zaštite trebalo bi se u poslovnu sposobnost, prava i slobode dotične osobe miješati u najmanjoj mogućoj mjeri koja je u skladu s postizanjem svrhe miješanja.”

Načelo 13. – Pravo biti osobno saslušan

„Dotična osoba trebala bi imati pravo biti osobno saslušana u bilo kojem postupku koji bi mogao utjecati na njezinu poslovnu sposobnost.”

Načelo 14. – Trajanje, preispitivanje i žalba

„1. Trajanje mjera zaštite trebalo bi, kad god je to moguće i primjereno, biti ograničeno. Trebalo bi razmotriti uvođenje redovitog preispitivanja.

...

3. Trebalo bi postojati odgovarajuće pravo na žalbu.”

C. Izvješće Europskog odbora za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) o posjetima Bugarskoj

1. Izvješće CPT-a o posjetu od 16. do 22. prosinca 2003., objavljeno 24. lipnja 2004.

74. U tom izvješću prikazana je situacija osoba koje su tijela javne vlasti smjestila u domove socijalne skrbi za osobe s duševnim bolestima ili mentalnim oštećenjem, a koji su u nadležnosti Ministarstva rada i socijalne politike. Dio II.4 izvješća posvećen je domu socijalne skrbi u Pastri.

75. CPT je primijetio da je službeni kapacitet doma bio 105; dom je imao 92 prijavljena muška štićenika, od kojih je 86 bilo prisutno u vrijeme posjeta. Dva su štićenika pobjegla, a ostali su bili na dopustu. Približno 90 % štićenika bolovalo je od shizofrenije, a ostali su imali neko mentalno oštećenje. Većina je provela mnogo godina u ustanovi, a otpusti iz ustanove bili su prilično neuobičajeni.

76. Prema zaključcima CPT-a, prostorije doma socijalne skrbi u Pastri bile su u vrlo lošem stanju, higijenski su uvjeti bili vrlo loši, a dom nije bio primjereno grijan.

77. Konkretno, zgrade nisu imale tekuću vodu. Štićenici su se prali hladnom vodom u dvorištu i često su bili neobrijani i prljavi. Kupaonica, kojoj su pristup imali jednom tjedno, bila je rudimentarna i trošna.

78. Zahodi, koji su se također nalazili u dvorištu, sastojali su se od trošnih skloništa s rupama iskopanim u zemlji. Bili su u groznom stanju i pristup tim zahodima bio je opasan. Nadalje, osnovni toaletni pribor bio je rijetko dostupan.

79. U izvješću se navodi da je opskrba hranom bila neodgovarajuća. Štićenici su dobivali tri obroka dnevno, koji uključuju 750 g kruha. Mlijeko i jaja nikada nisu bili u ponudi, a svježe voće i povrće bilo je rijetko dostupno. Nije bila osigurana nikakva posebna prehrana.

80. Jedini oblik liječenja u domu sastojao se od davanja lijekova. Štićenici, koji su se liječili kao kronični psihijatrijski pacijenti kojima je potrebno liječenje za održavanje stanja, bili su prijavljeni kao vanjski pacijenti kod psihijatra u Dupnici. Psihijatar je posjećivao dom jednom svaka

dva do tri mjeseca, a također i na zahtjev. Osim toga, štićenike se moglo odvesti psihijatru koji je jednom tjedno bio dežuran u obližnjemu mjestu Rili ako se uoče promjene u njihovu duševnom stanju. Svi su se štićenici dva puta godišnje podvrgavali psihijatrijskom pregledu, što je bila prilika da im se provjere i, prema potrebi, prilagode lijekovi. Gotovo su svi štićenici primali psihijatrijske lijekove koji su zabilježeni na posebnom kartonu i koje su davale medicinske sestre.

81. Osim davanja lijekova, nisu bile organizirane nikakve terapijske aktivnosti za štićenike koji su vodili pasivan, monoton život.

82. CPT je zaključio da su ti uvjeti stvorili situaciju za koju se može reći da predstavlja nečovječno i ponižavajuće postupanje. Zatražio je od bugarskih vlasti da hitno zamijene dom socijalne skrbi u Pastru. U odgovoru od 13. veljače 2004., bugarske vlasti priznale su da dom nije u skladu s europskim standardima skrbi. Navele su da će se prioritarno zatvoriti i da će štićenici biti premješteni u druge ustanove.

83. CPT je nadalje primijetio, u dijelu II.7 svojeg izvješća, da u većini slučajeva smještaj osoba s duševnim smetnjama u specijaliziranu ustanovu dovodi do *de facto* lišenja slobode. Postupak smještaja stoga bi trebao biti popraćen odgovarajućim zaštitnim mjerama, koje uključuju objektivno medicinsko, a posebice psihijatrijsko vještačenje. Bitno je i da te osobe imaju pravo na pokretanje postupka u kojem sud može brzo odlučiti o zakonitosti njihova smještaja. CPT je preporučio da se u Bugarskoj zajamči takvo pravo (vidi stavak 52. izvješća).

2. Izvješće CPT-a o posjetu od 10. do 21. rujna 2006., objavljeno 28. veljače 2008.

84. U tom je izvješću CPT ponovno preporučio da se donese odredba za uvođenje sudskog preispitivanja zakonitosti smještaja u dom socijalne skrbi (vidi stavke 176. – 177. izvješća).

85. Preporučio je i da se ulože naponi kako bi se osiguralo da smještaj štićenika u domovima za osobe s duševnim bolestima i/ili mentalnim oštećenjima bude u potpunosti u skladu sa slovom i duhom zakona. U ugovorima o pružanju socijalnih usluga trebalo bi navesti zakonska prava štićenika, uključujući mogućnosti podnošenja pritužbi vanjskom tijelu. Nadalje, štićenici koji ne mogu razumjeti ugovore trebali bi dobiti odgovarajuću pomoć (vidi stavak 178. izvješća).

86. Konačno, CPT je pozvao bugarske vlasti da poduzmu potrebne korake kako bi se izbjegao sukob interesa koji proizlazi iz imenovanja djelatnika doma socijalne skrbi skrbnikom štićenika iste ustanove (vidi stavak 179. izvješća).

87. CPT je ponovno posjetio dom socijalne skrbi u Pastru tijekom redovnog posjeta Bugarskoj u listopadu 2010.

IV. KOMPARATIVNO PRAVO

A. Pristup sudu radi vraćanja poslovne sposobnosti

88. Usporedna studija domaćeg prava dvadeset država članica Vijeća Europe pokazuje da je u velikoj većini slučajeva (Hrvatska, Danska, Estonija, Finska, Francuska, Njemačka, Grčka, Mađarska, Luksemburg, Monako, Poljska, Portugal, Rumunjska, Slovačka, Švedska, Švicarska i Turska) zakonom predviđeno pravo svakoga tko je lišen poslovne sposobnosti da izravno podnese zahtjev sudovima za ukidanje te mjere.

89. U Ukrajini osobe koje su djelomično lišene poslovne sposobnosti mogu same podnijeti zahtjev za ukidanje mjere; to se ne odnosi na osobe koje su proglašene potpuno poslovno nesposobnima koje unatoč tome mogu pred sudom osporavati svaku mjeru koju poduzme njihov skrbnik.

90. Sudski postupak za ukidanje rješenja o lišenju osobe poslovne sposobnosti ne može izravno pokrenuti dotična osoba u Latviji (gdje zahtjev može podnijeti javni tužitelj ili vijeće za skrbništvo) ili u Irskoj.

B. Smještaj poslovno nesposobnih osoba u specijaliziranu ustanovu

91. Iz komparativnopravne studije zakonodavstva dvadeset država stranaka Konvencije proizlazi da u Europi ne postoji jedinstven pristup pitanju smještaja poslovno nesposobnih osoba u specijalizirane ustanove, osobito u pogledu tijela nadležnog za određivanje smještaja i jamstava danih dotičnoj osobi. Unatoč tome, može se primijetiti da u nekim zemljama (Austrija, Estonija, Finska, Francuska, Njemačka, Grčka, Poljska, Portugal i Turska) odluku o dugoročnom smještaju osobe u dom protiv njezine volje izravno donosi ili odobrava sudac.

92. U drugim su pravnim sustavima (Belgija, Danska, Mađarska, Irska, Latvija, Luksemburg, Monako i Ujedinjeno Kraljevstvo) skrbnik, bliski srodnik ili upravna tijela ovlašteni odlučiti o smještaju u specijaliziranu ustanovu, a da nije potrebno odobrenje suca. Čini se i da u svim gore navedenim zemljama smještaj podliježe brojnim materijalnim pretpostavkama, koje se posebice odnose na zdravlje osobe, postojanje opasnosti ili rizika i/ili dostavljanje liječničkih potvrda. Osim toga, obveza obavljanja razgovora ili savjetovanja s dotičnom osobom o smještaju, određivanje roka zakonom ili od strane suda za prekid ili preispitivanje smještaja te mogućnost pravne pomoći spadaju među zaštitne mjere predviđene u nekoliko nacionalnih pravnih sustava.

93. U određenim zemljama (Danska, Estonija, Njemačka, Grčka, Mađarska, Irska, Latvija, Poljska, Slovačka, Švicarska i Turska) mogućnost pobijanja prvotnog rješenja o smještaju pred nekim sudskim tijelom dostupna je dotičnoj osobi, a da nije potrebna suglasnost skrbnika.

94. Konačno, u nekoliko država (Danska, Estonija, Finska, Njemačka, Grčka, Irska, Latvija, Poljska, Švicarska i Turska) dotična osoba izravno je ovlaštena redovito podnositi zahtjev za sudsko preispitivanje zakonitosti daljnjeg smještaja.

95. Treba napomenuti i da su zakoni brojnih zemalja o poslovnoj sposobnosti ili smještaju u specijalizirane ustanove nedavno izmijenjeni (Austrija: 2007.; Danska: 2007.; Estonija: 2005.; Finska: 1999.; Francuska: 2007.; Njemačka: 1992.; Grčka: 1992.; Mađarska: 2004.; Latvija: 2006.; Poljska: 2007.; Ukrajina: 2000.; Ujedinjeno Kraljevstvo: 2005.) ili su u postupku izmjene (Irska). Te zakonodavne reforme osmišljene su kako bi se povećala pravna zaštita osoba koje nemaju poslovnu sposobnost tako da im se pruži pravo na izravan pristup sudu radi preispitivanja njihova statusa ili da im se pruže dodatne mjere zaštite kada su smještene u specijalizirane ustanove protiv svoje volje.

PRAVO

I. NAVODNA POVREDA ČLANKA 5. STAVKA 1. KONVENCIJE

96. Podnositelj zahtjeva ustvrdio je da njegov smještaj u dom socijalne skrbi u Pastri predstavlja povredu članka 5. stavka 1. Konvencije.

Člankom 5. stavkom 1. predviđeno je kako slijedi:

„1. Svatko ima pravo na slobodu i na osobnu sigurnost. Nitko se ne smije lišiti slobode, osim u sljedećim slučajevima i u postupku propisanom zakonom:

- (a) ako je zatvoren u skladu sa zakonom nakon presude nadležnog suda;
- (b) ako je zakonito uhićen ili pritvoren zbog nepoštovanja zakonitog sudskog naloga ili radi osiguranja izvršenja neke zakonom propisane obveze;
- (c) ako je zakonito uhićen ili pritvoren radi dovođenja nadležnoj sudbenoj vlasti kad postoji osnovana sumnja da je počinio kazneno djelo ili kad je razumno vjerovati da je to nužno radi sprječavanja izvršenja kaznenog djela ili bijega nakon njegova počinjenja;
- (d) ako se radi o zakonitom zatvaranju maloljetnika radi izricanja odgojne mjere nadzora ili o njegovu zakonitom pritvoru radi dovođenja nadležnoj sudbenoj vlasti;
- (e) ako se radi o zakonitom lišenju slobode osoba radi sprječavanja širenja zaraznih bolesti, o pritvaranju umobolnika, alkoholičara, ovisnika o drogi ili skitnica;
- (f) ako se radi o zakonitom uhićenju ili pritvoru neke osobe kako bi ju se spriječilo da neovlašteno uđe u zemlju ili osobe protiv koje je u tijeku postupak protjerivanja ili izručenja.”

A. Uvodne napomene

97. Veliko vijeće primjećuje da je Vlada pred njim ostala pri prigovoru koji je iznijela pred vijećem koji se odnosio na neiscrpljivanje domaćih pravnih sredstava u pogledu prigovora na temelju članka 5. stavka 1.

98. Prigovor se temeljio na sljedećim tvrdnjama. Kao prvo, podnositelj zahtjeva mogao je u bilo kojem trenutku osobno podnijeti zahtjev sudu za vraćanje poslovne sposobnosti, na temelju članka 277. Zakona o parničnom postupku („ZPP”), a ukidanje skrbništva omogućilo bi mu da svojevoljno napusti dom. Kao drugo, njegovi bliski srodnici nisu iskoristili mogućnost koja je nekima od njih bila dostupna, na temelju članaka 113. i 115. Obiteljskog zakona („OZ”), da od tijela za skrbništvo zatraže da mu zamijeni skrbnika. Prema navodima Vlade, u slučaju odbijanja srodnici podnositelja zahtjeva mogli su podnijeti zahtjev sudu, koji bi razmotrio osnovanost zahtjeva i, prema potrebi, imenovao novog skrbnika koji bi zatim mogao raskinuti ugovor o smještaju. Vlada je u biti ustvrdila i da su podnositeljevi bliski srodnici mogli osporiti ugovor potpisan između skrbnice R.P. i doma socijalne skrbi u Pastri. Konačno, ukazala je na to da je sam podnositelj zahtjeva mogao od tijela za skrbništvo zatražiti da imenuje *ad hoc* punomoćnika zbog njegova navodnog sukoba interesa sa skrbnikom, s ciljem da zatraži da napusti ustanovu i negdje se drugdje nastani (članak 123. stavak 1. OZ-a).

99. Veliko vijeće primjećuje da je u svojoj odluci o dopuštenosti od 29. lipnja 2010. vijeće utvrdilo da taj prigovor otvara pitanja koja su usko povezana s pitanjima koja se otvaraju u vezi s prigovorom podnositelja zahtjeva na temelju članka 5. stavka 4. te je stoga spojilo taj prigovor s ispitivanjem osnovanosti na temelju te odredbe.

100. Osim toga, utvrdivši da je pitanje je li došlo do „lišenja slobode” u smislu članka 5. stavka 1. u ovom predmetu usko povezano s osnovanošću prigovora na temelju te odredbe, vijeće je i to pitanje spojilo s ispitivanjem osnovanosti. Veliko vijeće ne vidi razlog da dovodi u pitanje utvrđenja vijeća o tim pitanjima.

B. Je li podnositelj zahtjeva bio lišen slobode u smislu članka 5. stavka 1.?

1. Tvrdnje stranaka

(a) Podnositelj zahtjeva

101. Podnositelj zahtjeva tvrdio je da, iako se prema domaćem pravu smještaj osoba s duševnim bolestima u ustanovu socijalne skrbi smatra „dobrovoljnim”, njegov premještaj u dom socijalne skrbi u Pastri predstavlja lišenje slobode. Tvrdio je da su, kao u predmetu *Storck protiv Njemačke*

(br. 61603/00, ECHR 2005-V), u njegovu predmetu prisutni objektivni i subjektivni elementi lišenja slobode.

102. Kad je riječ o prirodi mjere, podnositelj zahtjeva tvrdio je da život u domu socijalne skrbi na udaljenom mjestu u planinama predstavlja fizičku izolaciju od društva. Nije mogao odlučiti otići samoinicijativno jer bi se, bez osobnih dokumenata ili novca, uskoro suočio s rizikom da ga zaustavi policija radi rutinske kontrole, što je raširena praksa u Bugarskoj.

103. Za izlazak iz doma socijalne skrbi potrebno je dopuštenje. Udaljenost od približno 420 km između ustanove i njegova rodnog mjesta i činjenica da nema pristup svojoj invalidskoj mirovini onemogućili su mu da putuje u Ruse više od tri puta. Podnositelj je nadalje ustvrdio da mu je uprava doma u brojnim drugim prilikama uskratila dopuštenje za putovanje. Naveo je i da se, u skladu s praksom koja nema nikakvu pravnu osnovu, prema štićenicima koji napuste dom na razdoblje dulje od dopuštenog postupa kao prema bjeguncima i za njima traga policija. S tim u vezi naveo je da ga je jednom prilikom u Ruseu uhitila policija i da je, iako ga nije vratila u dom, činjenica da je ravnatelj zatražio da ga se pronađe i vrati predstavljala odlučujuće ograničenje njegova prava na osobnu slobodu. Naveo je da ga je policija uhitila i zadržala dok osoblje doma nije došlo po njega, a da nije obaviješten o razlozima za lišenje slobode. Budući da je bio vraćen pod prisilom, bilo je nebitno to što su uključene osobe bile djelatnici doma.

104. Podnositelj zahtjeva nadalje je istaknuo da njegov smještaj u domu traje već više od osam godina i da su njegove nade da će jednog dana otići uzaludne jer odluku mora odobriti njegov skrbnik.

105. Kad je riječ o posljedicama njegova smještaja, podnositelj zahtjeva istaknuo je strogost režima kojemu je podvrgnut. Njegove profesionalne aktivnosti, liječenje i kretanje temeljito i praktično su nadzirali djelatnici doma. Morao je slijediti strogu dnevnu rutinu, ustajati, odlaziti u krevet i jesti u određeno vrijeme. Nije mogao slobodno odlučivati o odijevanju, pripremi obroka, sudjelovanju u kulturnim događajima ili razvoju odnosa s drugim osobama, među ostalim intimnih odnosa jer su svi štićenici doma muškarci. Bilo mu je dopušteno gledati televiziju samo ujutro. Prema tome, njegov boravak u domu uzrokovao je osjetno pogoršanje njegove dobrobiti i pojavu sindroma institucionalizacije ili, drugim riječima, nemogućnosti reintegracije u zajednicu i vođenja normalnog života.

106. Kad je riječ o subjektivnom elementu, podnositelj zahtjeva ustvrdio je da se njegova situacija razlikuje od situacije ispitanice u predmetu *H.M. protiv Švicarske* (br. 39187/98, ECHR 2002-II), u kojem je podnositeljica zahtjeva pristala na smještaj u dom za starije i nemoćne osobe. On sam nikad nije dao takvu suglasnost. Njegova tadašnja skrbnica, gđa R.P. (vidi stavak 12. ove presude), nije se s njim savetovala o smještaju i on ju, štoviše, nije niti poznao; isto tako, nije bio obaviješten o postojanju ugovora o smještaju od 10. prosinca 2002. (vidi stavak 14. ove presude), koji nikada nije potpisao. Te okolnosti odražavaju široko rasprostranjenu praksu u Bugarskoj

prema kojoj se smatra da osobe, nakon što budu lišene poslovne sposobnosti, makar i djelomično, nisu sposobne izraziti svoje želje. Osim toga, iz medicinskih je dokumenata jasno da podnositeljeva želja da napusti dom nije bila protumačena kao slobodno izražena želja, već kao simptom njegove duševne bolesti.

107. Konačno, u predmetu *H.M. protiv Švicarske* (gore naveden) vlasti su svoju odluku o smještaju podnositeljice zahtjeva u dom za starije i nemoćne osobe temeljile na detaljnom ispitivanju iz kojeg je proizlazilo da su se životni uvjeti u njezinu vlastitom domu ozbiljno pogoršali zbog njezine nesuradnje s tijelom nadležnim za socijalnu skrb. Nasuprot tome, podnositelju zahtjeva u ovom predmetu nikada nije ponuđena alternativna socijalna skrb kod kuće niti ju je on ikada odbio.

(b) Vlada

108. U svojem pisanom očitovanju pred vijećem Vlada je prihvatila da okolnosti predmeta predstavljaju „lišenje slobode” u smislu članka 5. stavka 1. Konvencije. Međutim, na raspravi i u postupku pred velikim vijećem tvrdila je da članak 5. nije primjenjiv. S tim u vezi primijetila je da podnositelja zahtjeva tijela javne vlasti nisu prisilno smjestila u psihijatrijsku ustanovu na temelju Zakona o javnom zdravstvu, već je na zahtjev njegove skrbnice bio smješten u dom socijalne skrbi, na temelju građanskopravnog ugovora i u skladu s pravilima o socijalnoj pomoći. Prema tome, osobe kojima je potrebna pomoć, među ostalim osobe s duševnim bolestima, mogu zatražiti razne socijalne i medicinske usluge, izravno ili preko svojih punomoćnika, na temelju Zakona o socijalnoj pomoći iz 1998. (vidi stavke 57. – 60. ove presude). Domovi za odrasle osobe s duševnim bolestima nude niz usluga te vrste i smještaj u takve ustanove ne može se smatrati lišenjem slobode.

109. Kad je riječ o posebnim okolnostima predmeta, Vlada je naglasila da podnositelj nikada nije izričito i svjesno prigovorio svojem smještaju u dom te se stoga ne može zaključiti da je ta mjera bila prisilna. Nadalje, mogao je slobodno napustiti dom u bilo kojem trenutku.

110. Osim toga, podnositelja se poticalo da radi u seoskom restoranu najbolje što može i u tri mu je navrata odobren dopust. Razlog zašto se dvaput vratio iz Rusea prije isteka odobrenog razdoblja dopusta (vidi stavak 27. ove presude) bio je to što nije imao smještaj. Vlada je nadalje ustvrdila da podnositelja nikada nije u dom vratila policija. Priznala je da je u rujnu 2006. ravnatelj morao zatražiti od policije da ga potraži jer se nije vratio (vidi stavak 28. ove presude). Međutim, iz predmeta *Dodov protiv Bugarske* (br. 59548/00, 17. siječnja 2008.) jasno je da država ima pozitivnu obvezu skrbiti se o osobama smještenima u domove socijalne skrbi. Prema tvrdnji Vlade, koraci koje je poduzeo ravnatelj bili su dio te dužnosti zaštite.

111. Vlada je nadalje primijetila da podnositelj zahtjeva nije bio poslovno sposoban i da nije imao povoljno obiteljsko okruženje koje bi mu pružalo

podršku, kao ni smještaj ili dovoljno sredstava da vodi samostalan život. Pozivajući se s tim u vezi na presude u predmetima *H.M. protiv Švicarske* (gore naveden) i *Nielsen protiv Danske* (28. studenoga 1988., Serija A br. 144), ustvrdila je da je smještaj podnositelja zahtjeva u dom jednostavno zaštitna mjera poduzeta isključivo u njegovu interesu te predstavlja primjeren odgovor na hitnu socijalnu i medicinsku situaciju; takav se odgovor ne može smatrati prisilnim.

(c) Treća strana

112. Organizacija Interights iznijela je sljedeće opće napomene. Navela je da je provela istraživanje prakse u pogledu smještaja osoba s duševnim bolestima u specijalizirane ustanove u zemljama srednje i istočne Europe. Prema zaključcima istraživanja, u većini slučajeva smještaj u takve ustanove može se smatrati *de facto* lišenjem slobode.

113. Domovi socijalne skrbi često se nalaze u ruralnim ili planinskim područjima koja nisu lako dostupna. Kada se nalaze u blizini urbanih sredina, okruženi su visokim zidovima ili ogradama, a vrata su zaključana. U pravilu štićenici mogu napustiti dom samo uz izričito dopuštenje ravnatelja doma i to na ograničeno vrijeme. U slučajevima nedopuštenog odlaska, policija je ovlaštena tražiti i vratiti dotične osobe. Isti restriktivni režim primjenjuje se na sve štićenike, bez ikakvog razlikovanja prema pravnom statusu, odnosno prema tome imaju li punu ili djelomičnu poslovnu sposobnost ili ju uopće nemaju, a prema mišljenju organizacije Interights, to je odlučujući čimbenik. Uopće se ne uzima u obzir to je li smještaj dobrovoljan ili prisilan.

114. Kad je riječ o analizi subjektivnog aspekta smještaja, organizacija Interights ustvrdila je da je suglasnost dotičnih osoba pitanje koja zahtijeva posebnu pozornost. Trebalo bi uložiti sveobuhvatne napore da se utvrde njihove prave želje, ne dovodeći u pitanje bilo kakvo utvrđenje pravne nesposobnosti do kojeg je možda došlo u njihovu slučaju. Organizacija Interights tvrdila je da se u stvarnosti, kada se suoče s izborom između nesigurnog života beskućnika i relativne sigurnosti koju pruža dom socijalne skrbi, onespособljene osobe u zemljama srednje i istočne Europe možda odlučuju za potonje rješenje jednostavno zato što im sustav socijalne skrbi države ne pruža nikakve alternativne usluge. Međutim, to ne znači da se za dotične osobe može reći da su slobodno pristale na smještaj.

2. Ocjena Suda

(a) Opća načela

115. Sud ponavlja da je razlika između lišenja slobode i ograničenja slobode kretanja, pri čemu se na potonju primjenjuje članak 2. Protokola br. 4, tek razlika u stupnju ili intenzitetu, a ne prirodi ili biti. Iako se ponekad pokaže da postupak klasifikacije u jednu ili drugu kategoriju nije nimalo

lagan zadatak jer su neki granični slučajevi isključivo stvar mišljenja, Sud ne može izbjeći taj odabir o kojem ovisi primjenjivost ili neprimjenjivost članka 5. (vidi *Guzzardi protiv Italije*, 6. studenoga 1980., stavci 92. – 93., Serija A br. 39). Da bi se utvrdilo je li osoba lišena slobode, polazište treba biti njezina konkretna situacija te je potrebno uzeti u obzir cijeli niz čimbenika kao što su vrsta, trajanje, učinci i način provedbe mjere o kojoj je riječ (vidi gore navedeni predmet *Storck*, stavak 71., i gore navedeni predmet *Guzzardi*, stavak 92.).

116. U kontekstu lišenja slobode iz razloga povezanih s duševnim zdravljem, Sud je presudio da se osobu moglo smatrati „lišenom slobode” čak i tijekom razdoblja kada je bila na otvorenom bolničkom odjelu, a imala je redovit pristup bez pratnje neosiguranom kompleksu bolnice i mogućnost odlaska izvan bolnice bez pratnje (vidi *Ashingdane protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 28. svibnja 1985., stavak 42., Serija A br. 93).

117. Nadalje, u odnosu na smještaj osoba s duševnim bolestima u neku ustanovu, Sud je smatrao da pojam lišenja slobode ne uključuje samo objektivni element zatvaranja osobe u određeni ograničeni prostor na razdoblje koje nije zanemarivo. Osobu se može smatrati lišenom slobode samo ako, kao dodatni subjektivni element, nije valjano pristala na zatvaranje o kojemu je riječ (vidi gore navedeni predmet *Storck*, stavak 74.).

118. Sud je utvrdio da je došlo do lišenja slobode u okolnostima kao što su sljedeće: (a) kada je podnositelj zahtjeva, koji je proglašen poslovno nesposobnim i primljen u psihijatrijsku bolnicu na zahtjev svojeg zakonskog zastupnika, neuspješno pokušao napustiti bolnicu (vidi *Shtukaturv protiv Rusije*, br. 44009/05, stavak 108., ECHR 2008); (b) kada je podnositeljica prvotno pristala na prijem u kliniku, ali je kasnije pokušala pobjeći (vidi gore navedeni predmet *Storck*, stavak 76.); i (c) kada je podnositelj zahtjeva bio odrasla osoba koja nije bila sposobna dati suglasnost za prijem u psihijatrijsku ustanovu koju, ipak, nikada nije pokušao napustiti (vidi *H.L. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 45508/99, stavci 89. – 94., ECHR 2004-IX).

119. Sud je smatrao i da je pravo na slobodu previše važno u demokratskom društvu da bi se dopustilo da osoba ostane bez koristi od zaštite koju pruža Konvencija samo zato što je možda sama pristala da bude lišena slobode (vidi *De Wilde, Ooms i Versyp protiv Belgije*, 18. lipnja 1971., stavci 64. – 65., Serija A br. 12), posebice kada nije sporno da ta osoba nije poslovno sposobna dati svoju suglasnost za predloženu mjeru ili se s njom ne složiti (vidi gore navedeni predmet *H.L. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stavak 90.).

120. Osim toga, Sud je imao priliku primijetiti da se prva rečenica članka 5. stavka 1. mora tumačiti na način da propisuje pozitivnu obvezu države da štiti slobodu onih koji su pod njezinom jurisdikcijom. U protivnom bi postojala značajna praznina u zaštiti od proizvoljnog lišenja slobode što ne bi bilo u skladu s važnošću osobne slobode u demokratskom društvu. Stoga je država dužna poduzeti mjere kojima osigurava djelotvornu zaštitu ranjivih

osoba, uključujući razumne korake kako bi spriječila lišenje slobode o kojem vlasti imaju ili trebaju imati saznanja (vidi gore navedeni predmet *Storck*, stavak 102.). Stoga je, s obzirom na konkretne okolnosti predmeta koji su mu podneseni, Sud smatrao da je do odgovornosti nacionalnih vlasti došlo zbog lišenja slobode u psihijatrijskoj bolnici na zahtjev podnositeljeva skrbnika (vidi gore navedeni predmet *Shtukatur*) i lišenja slobode u privatnoj klinici (vidi gore navedeni predmet *Storck*).

(b) Primjena navedenih načela na ovaj predmet

121. Sud na početku primjećuje da u ovom predmetu nije potrebno utvrđivati predstavlja li, općenito, bilo koji smještaj poslovno nesposobne osobe u ustanovu socijalne skrbi „lišenje slobode” u smislu članka 5. stavka 1. U nekim slučajevima smještaj pokreću obitelji koje su također uključene u skrbništvo, a temelji se na građanskopravnim ugovorima potpisanim s odgovarajućom ustanovom socijalne skrbi. U skladu s tim, sva ograničenja slobode u takvim slučajevima rezultat su radnji privatnih osoba, a uloga vlasti ograničena je na nadzor. Sud u ovom predmetu nije pozvan odlučivati o obvezama koje u takvim situacijama mogu nastati za vlasti na temelju Konvencije.

122. Sud primjećuje da u ovom predmetu postoje posebne okolnosti. Nijedan član podnositeljeve obitelji nije bio uključen u njegovo skrbništvo, a dužnosti skrbnika dodijeljene su državnoj službenici (gđi R.P.) koja je pregovarala o ugovoru o smještaju s domom socijalne skrbi u Pastri i potpisala ga bez ikakvog kontakta s podnositeljem zahtjeva, kojega zapravo nikada nije upoznala. Ugovor o smještaju u državnu ustanovu provele su socijalne službe koje također nisu obavile razgovor s podnositeljem (vidi stavke 12. – 15. ove presude). Podnositelja se nikada nije pitalo o onome što je za njega izabrala skrbnica iako je mogao izraziti valjano mišljenje i njegova je suglasnost bila nužna u skladu sa Zakonom o osobama i obitelji iz 1949. (vidi stavak 42. ove presude). U tim okolnostima, u dom socijalne skrbi u Pastri nije premješten na vlastiti zahtjev ili na temelju dobrovoljnog privatnopravnog ugovora o prijemu u ustanovu kako bi primio socijalnu pomoć i zaštitu. Sud smatra da su ograničenja kojima podnositelj prigovara rezultat raznih koraka koje su poduzela tijela javne vlasti i ustanove preko svojih službenika, od prvotnog zahtjeva za njegov smještaj u ustanovu te tijekom cijelog razdoblja provedbe relevantne mjere, a ne radnji ili inicijativa privatnih osoba. Iako nema naznaka da je skrbnica podnositelja zahtjeva postupala u lošoj vjeri, ovaj se predmet zbog gore navedenih razmatranja razlikuje od predmeta *Nielsen* (gore naveden), u kojem je podnositeljeva majka svojeg maloljetnog sina smjestila u psihijatrijsku ustanovu u dobroj vjeri, što je potaknulo Sud da utvrdi da je ta mjera podrazumijevala ostvarivanje isključivih prava skrbništva nad djetetom koje nije moglo izraziti valjano mišljenje.

123. Stoga se može reći da se smještaj podnositelja u dom socijalne skrbi može pripisati nacionalnim vlastima. Preostaje utvrditi jesu li ograničenja koja su proizašla iz te mjere predstavljala „lišenje slobode” u smislu članka 5.

124. Kad je riječ o objektivnom aspektu, Sud primjećuje da je podnositelj zahtjeva bio smješten u blok koji je mogao napustiti, ali naglašava da pitanje je li zgrada bila zaključana nije odlučujuće (vidi gore navedeni predmet *Ashingdane*, stavak 42.). Iako je točno da je podnositelj zahtjeva mogao otići do najbližeg sela, za to mu je bilo potrebno izričito dopuštenje (vidi stavak 25. ove presude). Štoviše, vrijeme koje je provodio izvan doma i mjesta na koja je mogao ići uvijek su bili podvrgnuti kontroli i ograničenjima.

125. Sud nadalje primjećuje da je u razdoblju od 2002. do 2009. podnositelju zahtjeva odobren dopust za tri kratka posjeta (od otprilike deset dana) u Ruse (vidi stavke 26. – 28. ove presude). Ne može nagađati bi li podnositelj mogao češće odlaziti u posjet da je to zatražio. Unatoč tome, primjećuje da je o odobrenju za takav dopust u potpunosti odlučivala uprava doma, koja je čuvala podnositeljeve osobne isprave i upravljala njegovim financijama, među ostalim troškovima prijevoza (vidi stavke 25. – 26. ove presude). Nadalje, Sudu se čini da je zbog lokacije kuće u planinskom području daleko od Rusea (otprilike 400 km) svako putovanje bilo otežano i skupo za podnositelja s obzirom na njegov prihod i njegovu sposobnost da sam organizira putovanje.

126. Sud smatra da su taj sustav dopusta i činjenica da je uprava čuvala podnositeljeve osobne isprave značajno ograničili njegovu osobnu slobodu.

127. Štoviše, nije sporno da je, kada se podnositelj zahtjeva nije vratio s dopusta 2006., uprava doma od policije u Ruseu zatražila da ga potraži i vrati (vidi stavak 28. ove presude). Sud može prihvatiti da su takvi koraci dio odgovornosti koje je uprava doma za osobe s duševnim bolestima preuzela u odnosu na svoje štićenike. Nadalje primjećuje da policija podnositelja nije otpratila natrag i da on nije dokazao da je bio uhićen do dolaska osoblja iz doma. Ipak, budući da mu je istekao odobreni dopust, osoblje ga je vratilo u dom bez obzira na njegove želje.

128. Prema tome, iako je podnositelj zahtjeva mogao ići na određena putovanja, gore navedeni čimbenici dovode Sud do zaključka da je, suprotno onome što je tvrdila Vlada, podnositelj bio pod stalnim nadzorom i da nije mogao napustiti dom bez dopuštenja kad god je to poželio. Pozivajući se na predmet *Dodov* (gore naveden), Vlada je tvrdila da su ograničenja o kojima je riječ bila nužna s obzirom na pozitivne obveze vlasti da zaštite život i zdravlje podnositelja zahtjeva. Sud primjećuje da je, u gore navedenom predmetu, majka podnositelja zahtjeva bolovala od Alzheimerove bolesti i da su se, zbog toga, njezino pamćenje i druge mentalne sposobnosti postupno pogoršavale, do te mjere da je osoblje doma za starije i nemoćne osobe dobilo upute da ju ne ostavlja bez nadzora. Međutim, u ovom predmetu Vlada nije dokazala da je podnositeljevo zdravstveno stanje bilo takvo da bi ga izložilo

neposrednom riziku ili da bi zahtijevalo nametanje bilo kakvih posebnih ograničenja radi zaštite njegova života i tijela.

129. Kad je riječ o trajanju mjere, Sud primjećuje da ono nije bilo određeno i stoga je bilo neograničeno jer je kao stalna podnositeljeva adresa u općinskim registrima bila navedena adresa doma, gdje se on i dalje nalazi (nakon što je ondje živio više od osam godina). To je razdoblje dovoljno dugo da on osjeti sve štetne učinke ograničenja koja su mu nametnuta.

130. Kad je riječ o subjektivnom aspektu mjere, treba napomenuti da, suprotno pretpostavkama domaćeg prava (vidi stavak 42. ove presude), od podnositelja zahtjeva nije zatraženo da dade svoje mišljenje o smještaju u dom i da nikada na njega nije izričito pristao. Umjesto toga, sanitetskim vozilom odvezen je u Pastru i smješten u dom, a da nije obaviješten o razlozima i trajanju te mjere koju je poduzela njegova službeno imenovana skrbnica. S tim u vezi Sud primjećuje da postoje situacije u kojima se želje osobe sa smanjenim mentalnim sposobnostima mogu valjano zamijeniti željama druge osobe koja djeluje u kontekstu zaštitne mjere i da je ponekad teško utvrditi prave želje ili sklonosti dotične osobe. Međutim, Sud je već smatrao da činjenica da osoba nije poslovno sposobna ne znači nužno da ne može razumjeti svoju situaciju (vidi gore navedeni predmet *Shtukatur*ov, stavak 108.). U ovom predmetu u domaćem je pravu dana određena težina željama podnositelja zahtjeva i čini se da je on bio itekako svjestan svoje situacije. Sud primjećuje da je, barem od 2004. godine, podnositelj zahtjeva izričito izražavao svoju želju da napusti dom socijalne skrbi u Pastru, i psihijatrima i putem svojih zahtjeva vlastima za vraćanje poslovne sposobnosti i ukidanje skrbništva (vidi stavke 37. – 41. ove presude).

131. Na temelju tih čimbenika ovaj se predmet razlikuje od predmeta *H.M. protiv Švicarske* (gore naveden), u kojem je Sud utvrdio da nije došlo do lišenja slobode jer je podnositeljica zahtjeva bila smještena u dom za starije i nemoćne osobe isključivo u njezinu interesu i, nakon što je onamo došla, pristala je ostati. S tim u vezi Vlada nije dokazala da je u ovom predmetu, nakon dolaska u dom socijalne skrbi u Pastru ili bilo kojeg kasnijeg datuma, podnositelj zahtjeva pristao ondje ostati. U tim okolnostima, Sud nije uvjeren da je podnositelj pristao na smještaj ili da ga je prešutno prihvatio kasnije i tijekom boravka.

132. Uzimajući u obzir posebne okolnosti ovog predmeta, osobito sudjelovanje vlasti u donošenju odluke o smještaju podnositelja zahtjeva u dom i njezinoj provedbi, pravila o dopustu, trajanje boravka i nedostatak suglasnosti podnositelja zahtjeva, Sud zaključuje da situacija koja se ispituje predstavlja lišenje slobode u smislu članka 5. stavka 1. Konvencije. Prema tome, ta je odredba primjenjiva.

C. Je li smještaj podnositelja zahtjeva u dom socijalne skrbi u Pastru bio spojiv s člankom 5. stavkom 1.?

1. Tvrdnje stranaka

(a) Podnositelj zahtjeva

133. Podnositelj zahtjeva tvrdio je da je, budući da nije dao suglasnost za smještaj u dom socijalne skrbi u Pastru i nije potpisao ugovor sastavljen između njegove skrbnice i doma, taj ugovor u suprotnosti sa Zakonom o osobama i obitelji. Naveo je i da u trenutku smještaja nije bio obaviješten o postojanju ugovora te da još dugo nakon toga o njemu nije imao nikakvih saznanja. Isto tako, nije imao ni priliku osporiti taj korak koji je poduzela njegova skrbnica. Iako je na temelju članka 126. OZ-a skrbnica bila dužna o svojim aktivnostima obavijestiti tijelo za skrbništvo (gradonačelnika), potonji nije bio ovlašten poduzeti nikakve mjere protiv nje. Nadalje, nikakvo izvješće nikad nije izrađeno u odnosu na podnositelja zahtjeva, a njegovi skrbnici nikad nisu pozvani objasniti taj nedostatak.

134. Podnositelj zahtjeva nadalje je tvrdio da njegov smještaj u dom za osobe s duševnim bolestima nije obuhvaćen nijednim razlogom kojim se lišenje slobode može opravdati u smislu članka 5. Navedena mjera nije bila opravdana potrebom osiguravanja javne sigurnosti ili nemogućnošću dotične osobe da se snalazi izvan ustanove. U prilog toj tvrdnji podnositelj je naveo da je ravnatelj doma smatrao da je podnositelj sposoban integrirati se u zajednicu i da ga se pokušavalo zbližiti s obitelji, no bez uspjeha. Prema tome, vlasti su svoju odluku da ga smjeste u dom temeljile samo na činjenici da njegova obitelj nije bila spremna brinuti se o njemu i da mu je bila potrebna socijalna pomoć. Nisu ispitale može li se potrebna pomoć pružiti alternativnim mjerama koje bi u manjoj mjeri ograničavale njegovu osobnu slobodu. Štoviše, takve su mjere sasvim zamislive jer je u bugarskom zakonodavstvu predviđen niz socijalnih usluga, kao što su osobna pomoć, centri za socijalnu rehabilitaciju te posebne naknade i mirovine. Vlasti stoga nisu uspostavile pravičnu ravnotežu između podnositeljevih socijalnih potreba i njegova prava na slobodu. Bilo bi proizvoljno i protivno svrsi članka 5. da se lišenje slobode temelji na isključivo socijalnim razlozima.

135. U slučaju da Sud zauzme stajalište da smještaj spada u područje primjene članka 5. stavka 1. točke (e), prema kojem se umobolnike može lišiti slobode, podnositelj zahtjeva ustvrdio je da nacionalne vlasti nisu ispunile pretpostavke te odredbe. U nedostatku novijeg psihijatrijskog vještačenja, jasno je da njegov smještaj u dom nije za cilj imao osigurati liječenje i da se temeljio isključivo na medicinskim dokumentima dostavljenima u kontekstu postupka za lišenje podnositelja poslovne sposobnosti. Dokumenti su bili izdani približno godinu i pol dana ranije i nisu se strogo odnosili na njegov smještaj u ustanovu za osobe s duševnim

bolestima. Pozivajući se na predmet *Varbanov protiv Bugarske* (br. 31365/96, stavak 47., ECHR 2000-X), podnositelj zahtjeva naveo je da je bio smješten u dom socijalne skrbi u Pastri, a da u to vrijeme nije bio podvrgnut nikakvom vještačenju duševnog zdravlja.

(b) Vlada

136. Vlada je ustvrdila da je smještaj podnositelja zahtjeva u dom bio u skladu s domaćim pravom jer je skrbnica potpisala ugovor prema kojem je podnositelj zahtjeva trebao primati socijalne usluge u svojem interesu. Stoga je postupila u skladu sa svojim odgovornostima i izvršila je svoju dužnost da zaštiti osobu pod djelomičnim skrbništvom.

137. Imajući na umu da je jedina svrha smještaja bila pružiti podnositelju socijalne usluge na temelju Zakona o socijalnoj pomoći, a ne provesti obvezno liječenje, Vlada je ustvrdila da se na tu mjeru ne primjenjuje članak 5. stavak 1. točke (e) Konvencije. S tim u vezi, vlasti su uzele u obzir njegovu financijsku i obiteljsku situaciju, odnosno nedostatak sredstava i bliskih srodnika koji bi mu mogli svakodnevno pomagati.

138. Vlada je istodobno primijetila da se podnositelj zahtjeva u svakom slučaju može smatrati „umobolnikom” u smislu članka 5. stavka 1. točke (e). Iz medicinskog vještačenja provedenog tijekom postupka za lišenje podnositelja poslovne sposobnosti 2000. godine jasno je proizlazilo da podnositelj boluje od duševnih bolesti te da je stoga bilo opravdano da ga vlasti smjeste u ustanovu za osobe sa sličnim problemima. Konačno, pozivajući se na presudu u predmetu *Ashingdane* (gore naveden, stavak 44.), Vlada je ustvrdila da postoji odgovarajuća veza između razloga navedenog za smještaj, odnosno zdravstvenog stanja podnositelja zahtjeva, i ustanove u koju je bio smješten. U skladu s tim, tvrdila je da mjera o kojoj je riječ nije bila u suprotnosti s člankom 5. stavkom 1. točkom (e).

(c) Treća strana

139. Na temelju istraživanja navedenog u stavcima 112. – 114. ove presude, organizacija Interights ustvrdila je da se u zemljama srednje i istočne Europe smještaj osoba s duševnim bolestima u domove socijalne skrbi promatra isključivo u smislu socijalne zaštite i da se uređuje ugovornim pravom. Budući da se takav smještaj ne smatra oblikom lišenja slobode prema domaćem pravu, postupovne mjere zaštite dostupne u odnosu na prisilan smještaj u psihijatrijsku ustanovu nisu primjenjive.

140. Organizacija Interights tvrdila je da su situacije takve prirode usporedive sa situacijom ispitanom u predmetu *H.L. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (gore naveden), u kojem je kritika bila usmjerena na sustav koji je postojao u Ujedinjenom Kraljevstvu prije 2007., prema kojem je običajnoppravna doktrina nužnosti dopuštala „neformalno” lišenje slobode poslovno nesposobnih osoba s duševnim bolestima koje su dale suglasnost. Sud je nepostojanje bilo kakvih utvrđenih postupovnih pravila o prijemu i

lišenju slobode takvih osoba smatrao zapanjujućim. Prema njegovu mišljenju, kontrast između tog nepostojanja propisa i opsežne mreže zaštitnih mjera primjenjivih na formalan psihijatrijski smještaj obuhvaćen zakonodavstvom o duševnom zdravlju bio je značajan. U nedostatku formaliziranog postupka prijema, u kojem bi se navelo tko može predložiti prijam, iz kojih razloga i na kojoj osnovi, te s obzirom na nenavođenje trajanja lišenja slobode ili prirode liječenja ili skrbi, zdravstveni djelatnici bolnice preuzeli su potpunu kontrolu nad slobodom i liječenjem ranjive poslovno nesposobne osobe isključivo na temelju vlastitih kliničkih procjena koje su provodili kako i kada su smatrali prikladnim. Iako nije sumnjao da su ti djelatnici postupali u dobroj vjeri i u najboljem interesu podnositelja zahtjeva, Sud je primijetio da je sama svrha postupovnih mjera zaštite zaštititi pojedince od bilo kakvih pogrešnih prosudbi i profesionalnih propusta (*ibid.*, stavci 120. – 121.).

141. Organizacija Interights pozvala je Sud da ostane dosljedan tom pristupu i da utvrdi da je u ovom predmetu neformalna priroda prijema i daljnje lišenje slobode u domu socijalne skrbi u suprotnosti s jamstvima protiv proizvoljnosti na temelju članka 5. Sudovi nisu bili uključeni ni u jednoj fazi postupka i nijednom drugom neovisnom tijelu nije bio dodijeljen zadatak da nadzire ustanove o kojima je riječ. Nepostojanje propisa u kombinaciji s ranjivošću osoba s duševnim bolestima omogućava zlouporabu temeljnih prava u kontekstu izrazito ograničenog nadzora.

142. Treća strana dalje je ustvrdila da se u većini slučajeva te vrste smještaj provodi automatski jer postoji vrlo malo mogućnosti za alternativnu socijalnu pomoć. Tvrdila je da bi vlasti trebale imati praktičnu obvezu osigurati odgovarajuće mjere koje osobnu slobodu ograničavaju u manjoj mjeri, ali ipak mogu osigurati medicinsku skrb i socijalne usluge za osobe s duševnim bolestima. To bi bio jedan način primjene načela da prava zajamčena Konvencijom ne bi trebala biti teoretska ili iluzorna, već praktična i djelotvorna.

2. Ocjena Suda

(a) Opća načela

143. Sud ponavlja da, da bi bilo u skladu s člankom 5. stavkom 1., lišenje slobode o kojem je riječ prije svega mora biti „zakonito”, što uključuje i poštovanje postupka propisanog zakonom; u tom pogledu Konvencija u biti upućuje na nacionalno pravo i propisuje obvezu usklađenosti s materijalnim i postupovnim pravilima tog prava. Međutim, ona dodatno zahtijeva da svako lišenje slobode bude u skladu sa svrhom članka 5., odnosno da se zaštititi pojedince od proizvoljnosti (vidi *Herczegfalvy protiv Austrije*, 24. rujna 1992., stavak 63., Serija A br. 244). Nadalje, lišenje pojedinca slobode toliko je ozbiljna mjera da je opravdano samo kad su druge blaže mjere bile razmotrene i pokazale se nedostatnima za zaštitu pojedinca ili

javnog interesa zbog kojeg može biti potrebno da se dotičnu osobu liši slobode. To znači da nije dovoljno da je lišenje slobode u skladu s nacionalnim pravom; ono mora i biti nužno u danim okolnostima (vidi *Witold Litwa protiv Poljske*, br. 26629/95, stavak 78., ECHR 2000-III).

144. Osim toga, točke (a) do (f) članka 5. stavka 1. sadržavaju iscrpan popis dopuštenih osnova za lišenje slobode; takva mjera neće biti zakonita ako nije obuhvaćena jednom od tih osnova (*ibid.*, stavak 49.; vidi i, konkretno, *Saadi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], br. 13229/03, stavak 43., ECHR 2008, i *Jendrowiak protiv Njemačke*, br. 30060/04, stavak 31., 14. travnja 2011.).

145. Kad je riječ o lišenju slobode osoba s duševnim bolestima, osoba ne može biti lišena slobode jer je „umobolnik” osim ako su ispunjena tri minimalna uvjeta: kao prvo, mora se pouzdano dokazati da je osoba umobolnik; kao drugo, duševna bolest mora biti takve vrste ili stupnja koji opravdava prisilno lišenje slobode; kao treće, valjanost produženja lišenja slobode ovisi o postojanosti takve bolesti (vidi *Winterwerp protiv Nizozemske*, 24. listopada 1979., stavak 39., Serija A br. 33; gore navedeni predmet *Shtukatur*ov, stavak 114.; i gore navedeni predmet *Varbanov*, stavak 45.).

146. Kad je riječ o drugom gore navedenom uvjetu, lišenje slobode osobe s duševnim bolestima može biti nužno ne samo kada su osobi potrebni terapija, lijekovi ili drugi klinički tretmani radi liječenja ili ublažavanja njezina stanja već i kada su osobi potrebni kontrola i nadzor radi sprječavanja, primjerice, nanošenja štete sebi ili drugim osobama (vidi *Hutchison Reid protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 50272/99, stavak 52., ECHR 2003-IV).

147. Sud dalje ponavlja da mora postojati neka veza između osnove za dopušteno lišenje slobode na koju se poziva i mjesta i uvjeta lišenja slobode. U načelu, „lišenje slobode” osobe kao duševno oboljelog pacijenta bit će „zakonito” u smislu članka 5. stavka 1. točke (e) samo ako se provodi u bolnici, klinici ili drugoj odgovarajućoj ustanovi ovlaštenoj za tu svrhu (vidi gore navedeni predmet *Ashingdane*, stavak 44., i *Pankiewicz protiv Poljske*, br. 34151/04, stavci 42. – 45., 12. veljače 2008.). Međutim, s obzirom na prethodno navedeno, članak 5. stavak 1. točka (e) u načelu se ne odnosi na odgovarajuće liječenje ili uvjete (vidi gore navedeni predmet *Ashingdane*, stavak 44, i gore navedeni predmet *Hutchison Reid*, stavak 49.).

(b) Primjena navedenih načela na ovaj predmet

148. Kad ispituje je li smještaj podnositelja zahtjeva u dom socijalne skrbi u Pastri bio zakonit u smislu članka 5. stavka 1., Sud mora utvrditi je li ta mjera bila u skladu s domaćim pravom, je li spadala u područje primjene jedne od iznimaka predviđenih u točkama (a) do (f) članka 5. stavka 1. od pravila o osobnoj slobodi i, konačno, je li bila opravdana na temelju jedne od tih iznimaka.

149. Na temelju mjerodavnih domaćih instrumenata (vidi stavke 57. – 59. ove presude), Sud primjećuje da je u bugarskom pravu smještaj u ustanovu socijalne skrbi predviđen kao zaštitna mjera koja se poduzima na zahtjev dotične osobe, a ne kao prisilna mjera koja se određuje na temelju nekog od razloga navedenih u točkama (a) do (f) članka 5. stavka 1. Međutim, u konkretnim okolnostima ovog predmeta, navedena mjera podrazumijevala je značajna ograničenja osobne slobode koja su dovela do lišenja slobode bez obzira na volju ili želje podnositelja zahtjeva (vidi stavke 121. – 132. ove presude).

150. Kad je riječ o tome je li poštovan postupak propisan zakonom, Sud prvo primjećuje da prema domaćem pravu skrbnik osobe koja je djelomično poslovno nesposobna nije ovlašten poduzimati pravne korake u ime te osobe. Svi ugovori sastavljeni u takvim slučajevima valjani su samo ako ih zajedno potpišu skrbnik i osoba pod djelomičnim skrbništvom (vidi stavak 42. ove presude). Sud stoga zaključuje da je odluka podnositeljeve skrbnice R.P. da ga smjesti u dom socijalne skrbi za osobe s duševnim bolestima bez njegove prethodne suglasnosti bila nevažeća prema bugarskom pravu. Taj je zaključak sam po sebi dovoljan da Sud utvrdi da je lišenje podnositelja slobode bilo protivno članku 5.

151. U svakom slučaju, Sud smatra da ta mjera nije bila zakonita u smislu članka 5. stavka 1. Konvencije jer nije bila opravdana na temelju nijedne od točaka (a) do (f).

152. Podnositelj zahtjeva prihvatio je da su vlasti djelovale uglavnom na temelju mehanizama kojima se uređuje socijalna pomoć (vidi stavak 134. ove presude). Međutim, tvrdio je da su nametnuta ograničenja predstavljala lišenje slobode koje nije bilo opravdano nijednom od iznimaka predviđenih u točkama (a) do (f) članka 5. stavka 1. od pravila o osobnoj slobodi. Vlada je tvrdila da je smještaj podnositelja zahtjeva u dom bio namijenjen isključivo zaštiti njegovih interesa u primanju socijalne skrbi (vidi stavke 136. – 137. ove presude). Međutim, navela je da, ako Sud odluči da je članak 5. stavak 1. primjenjiv, treba smatrati da je predmetna mjera u skladu s točkom (e) s obzirom na duševnu bolest podnositelja zahtjeva (vidi stavak 138. ove presude).

153. Sud primjećuje da je podnositelj zahtjeva ispunjavao uvjete za priznavanje prava na socijalnu pomoć jer nije imao smještaj i nije mogao raditi zbog svoje bolesti. Zauzima stajalište da bi, u određenim okolnostima, dobrobit osobe s duševnom bolešću mogla biti dodatni čimbenik koji bi trebalo uzeti u obzir, uz medicinske dokaze, pri provedbi ocjene toga treba li osobu smjestiti u ustanovu. Međutim, objektivna potreba za smještajem i socijalnom pomoći ne smije automatski dovoditi do izricanja mjera koje uključuju lišenje slobode. Sud smatra da svaka zaštitna mjera treba u najvećoj mogućoj mjeri odražavati želje osoba koje su sposobne izraziti svoju volju. Propust da se zatraži njihovo mišljenje može dovesti do situacija zlorababe i otežati ostvarivanje prava ranjivih osoba. Stoga će svaka mjera poduzeta bez

prethodnog savjetovanja sa zainteresiranom osobom u pravilu zahtijevati pažljivo ispitivanje.

154. Sud je spreman prihvatiti da je smještaj podnositelja zahtjeva u dom bio izravna posljedica njegova duševnog zdravlja, utvrđivanja njegove djelomične poslovne nesposobnosti i stavljanja pod djelomično skrbništvo. Otprilike šest dana nakon što je imenovana podnositeljevom skrbnicom, gđa R.P. odlučila je, a da ga nije poznavala niti se susrela s njim, na temelju spisa zatražiti od socijalnih službi da ga smjeste u dom za osobe s duševnim bolestima. Socijalne službe, sa svoje strane, također su se pozvale na duševno zdravlje podnositelja zahtjeva kada su zaključile da zahtjev treba prihvatiti. Sudu se čini jasnim da podnositelj zahtjeva ne bi bio lišen slobode da nije bio lišen poslovne sposobnosti zbog duševne bolesti. Stoga ovaj predmet treba ispitati na temelju točke (e) članka 5. stavka 1.

155. Preostaje utvrditi je li smještaj podnositelja zahtjeva u dom ispunio pretpostavke utvrđene sudskom praksom Suda u vezi s lišenjem slobode osoba s duševnim bolestima (vidi načela navedena u stavku 145. ove presude). S tim u vezi Sud ponavlja da je prilikom odlučivanja o tome treba li osoba biti lišena slobode kao „umobolnik” potrebno nacionalnim vlastima priznati određenu diskrecijsku ovlast jer je ponajprije na nacionalnim vlastima da ocijene dokaze izvedene u određenom predmetu; zadaća je Suda da na temelju Konvencije preispita odluke tih tijela (vidi gore navedeni predmet *Winterwerp*, stavak 40., i *Luberti protiv Italije*, 23. veljače 1984., stavak 27., Serija A br. 75).

156. U ovom predmetu točno je da se u medicinskom vještačenju provedenom tijekom postupka za lišenje podnositelja poslovne sposobnosti spominju bolesti od kojih boluje. Međutim, relevantno vještačenje provedeno je prije studenog 2000., a podnositelj je u dom socijalne skrbi u Pastri smješten 10. prosinca 2002. (vidi stavke 10. i 14. ove presude). Dakle, prošle su više od dvije godine između psihijatrijskog vještačenja na koje su se vlasti pozvale i podnositeljeva smještaja u dom, a tijekom tog razdoblja njegova skrbnica nije provjerila je li došlo do promjene u njegovu stanju i nije se s njim susrela ili savetovala. Za razliku od Vlade (vidi stavak 138. ove presude), Sud smatra da je to razdoblje prekomjerno i da se medicinsko vještačenje provedeno 2000. ne može smatrati pouzdanim odrazom duševnog zdravlja podnositelja zahtjeva u trenutku njegova smještaja. Treba napomenuti i da nacionalne vlasti nisu imale zakonsku obvezu odrediti psihijatrijsko vještačenje u trenutku smještaja. Vlada je s tim u vezi objasnila da su primjenjive odredbe bile odredbe Zakona o socijalnoj pomoći, a ne odredbe Zakona o zdravstvu (vidi stavke 57. – 60. i 137. ove presude). Ipak, prema mišljenju Suda, neprovođenje novijeg medicinskog vještačenja bilo bi dovoljno za zaključak da smještaj podnositelja zahtjeva u dom nije bio zakonit u smislu članka 5. stavka 1. točke (e).

157. Podredno, Sud primjećuje da ni druge pretpostavke članka 5. stavka 1. točke (e) nisu bile ispunjene u ovom predmetu. Kad je riječ o potrebi

da je smještaj opravdan ozbiljnošću bolesti, primjećuje da svrha medicinskog vještačenja iz 2000. nije bila ispitati zahtjeva li podnositeljevo zdravstveno stanje smještaj u dom za osobe s duševnim bolestima, već isključivo odlučiti o pitanju njegove pravne zaštite. Iako je točno da članak 5. stavak 1. točka (e) dopušta lišenje slobode osobe s duševnim bolestima čak i kada nije nužno predviđeno liječenje (vidi gore navedeni predmet *Hutchison Reid*, stavak 52.), takva mjera mora biti propisno opravdana težinom stanja osobe u interesu osiguravanja zaštite te osobe ili drugih. Međutim, u ovom predmetu nije utvrđeno da je podnositelj zahtjeva predstavljao opasnost za sebe ili druge, primjerice zbog svojeg psihijatrijskog stanja; puka tvrdnja određenih svjedoka da je postajao agresivan kad je pio (vidi stavak 10. ove presude) ne može biti dostatna u tom smislu. Isto tako, vlasti nisu prijavile nikakve nasilne radnje podnositelja zahtjeva tijekom njegova boravka u domu socijalne skrbi u Pastri.

158. Sud primjećuje i nedostatke u ocjeni toga jesu li bolesti koje su opravdavale lišenje podnositelja slobode i dalje prisutne. Iako je podnositelj bio pod nadzorom psihijatra (vidi stavak 31. ove presude), cilj takvog nadzora nije bio osigurati ocjenu u redovitim razmacima toga treba li ga još uvijek zadržati u domu socijalne skrbi u Pastri u smislu članka 5. stavka 1. točke (e). Doista, u mjerodavnom zakonodavstvu nije predviđena takva ocjena.

159. Uzimajući u obzir prethodno navedeno, Sud primjećuje da smještaj podnositelja zahtjeva u dom nije bio određen „u skladu s postupkom propisanim zakonom” i da njegovo lišenje slobode nije bilo opravdano točkom (e) članka 5. stavka 1. Nadalje, Vlada nije navela nijednu od drugih osnova navedenih u točkama (a) do (f) koje bi mogle opravdati lišenje slobode o kojem je riječ u ovom predmetu.

160. Stoga je došlo do povrede članka 5. stavka 1. Konvencije.

II. NAVODNA POVREDA ČLANKA 5. STAVKA 4. KONVENCIJE

161. Podnositelj zahtjeva prigovorio je da nije mogao ostvariti sudsko preispitivanje zakonitosti svojega smještaja u dom socijalne skrbi u Pastri.

Pozvao se na članak 5. stavak 4. Konvencije kojim je predviđeno kako slijedi:

„Svatko tko je lišen slobode uhićenjem ili pritvaranjem ima pravo pokrenuti sudski postupak u kojem će se brzo odlučiti o zakonitosti njegova pritvaranja ili o njegovu puštanju na slobodu ako je pritvaranje bilo nezakonito.”

A. Tvrdnje stranaka

1. Podnositelj zahtjeva

162. Podnositelj zahtjeva ustvrdio je da u domaćem pravu nisu predviđena nikakva posebna pravna sredstva u odnosu na njegovu situaciju, kao što je redovito sudsko preispitivanje zakonitosti njegova smještaja u dom za osobe s duševnim bolestima. Naveo je i da mu, budući da se smatra da nije sposoban samostalno poduzimati pravne radnje, u domaćem pravu nije osigurana mogućnost podnošenja zahtjeva sudu za dopuštenje da napusti dom socijalne skrbi u Pastru. Naveo je da također nije mogao tražiti raskid ugovora o smještaju zbog sukoba interesa sa svojim skrbnikom koji je ujedno i ravnatelj doma.

163. Podnositelj zahtjeva nadalje je naveo da mu nije bilo omogućeno podnijeti zahtjev sudovima za pokretanje postupka predviđenog člankom 277. ZPP-a (vidi stavak 51. ove presude) i da, štoviše, takav postupak ne bi doveo do preispitivanja zakonitosti njegova lišenja slobode, već samo do preispitivanja uvjeta koji opravdavaju djelomično skrbništvo u njegovu predmetu.

164. Nadalje je ustvrdio da postupak predviđen člancima 113. i 115. OZ-a (vidi stavke 49. – 50. ove presude) u teoriji njegovim bliskim srodnici daje pravo da zatraže od gradonačelnika da zamijeni skrbnika ili da prisile gradonačelnika da raskine ugovor o smještaju. Međutim, to je bilo neizravno pravno sredstvo koje mu nije bilo dostupno jer njegova polusestra i druga supruga njegova oca nisu bile voljne pokrenuti takav postupak.

2. Vlada

165. Vlada je ustvrdila da je, budući da je svrha smještaja podnositelja zahtjeva u dom bila pružanje socijalnih usluga, podnositelj mogao u bilo kojem trenutku zatražiti raskid ugovora o smještaju bez potrebe da se uključe sudovi. Prema njezinoj tvrdnji, u dijelu u kojem je podnositelj zahtjeva prigovorio sukobu interesa sa svojim skrbnikom, mogao se pozvati na članak 123. stavak 1. OZ-a (vidi stavak 50. ove presude) i zatražiti od tijela za skrbništvo da imenuje *ad hoc* punomoćnika koji bi zatim mogao dati suglasnost za promjenu mjesta prebivališta.

166. Vlada je nadalje tvrdila da podnositeljevi bliski srodnici nisu iskoristili mogućnost koja je nekima od njih bila dostupna na temelju članaka 113. i 115. OZ-a da od tijela za skrbništvo zatraže da mu zamijeni skrbnika ili da ospore korake koje je on poduzeo. Navela je i da su, u slučaju odbijanja, njegovi srodnici mogli podnijeti zahtjev sudu, koji bi razmotrio osnovanost predmeta i, prema potrebi, imenovao novog skrbnika koji bi zatim mogao raskinuti ugovor o smještaju. Prema tvrdnji Vlade, to bi im omogućilo da u biti ospore ugovor potpisan između gđe R.P. i doma socijalne skrbi u Pastru.

167. Konačno, Vlada je ustvrdila da postupak za vraćanje poslovne sposobnosti (na temelju članka 277. ZPP-a – vidi stavak 51. ove presude) predstavlja pravno sredstvo u smislu članka 5. stavka 4. jer bi podnositelj, da se primijetilo dostatno poboljšanje njegova zdravstvenog stanja i da mu je ukinuto skrbništvo, mogao slobodno napustiti dom.

B. Ocjena suda

1. Opća načela

168. Sud ponavlja da članak 5. stavak 4. daje osobama lišenima slobode pravo da pokrenu postupak za preispitivanje ispunjenja postupovnih i materijalnih uvjeta koji su bitni za „zakonitost”, u smislu Konvencije, njihova lišenja slobode. Pojam „zakonitost” na temelju članka 5. stavka 4. ima isto značenje kao i u stavku 1., tako da osoba lišena slobode ima pravo na preispitivanje „zakonitosti” lišenja slobode ne samo u svjetlu pretpostavki domaćeg prava već i Konvencije, općih načela sadržanih u njoj i svrhe ograničenja dopuštenih člankom 5. stavkom 1. Člankom 5. stavkom 4. nije zajamčeno pravo na sudsko preispitivanje u takvom opsegu da sudu daje ovlast da, u svim aspektima predmeta, uključujući pitanja puke svrhovitosti, svojim diskrecijskim pravom zamijeni diskrecijsko pravo tijela nadležnog za donošenje odluka. Međutim, preispitivanje bi trebalo biti dovoljno široko da se odnosi na one uvjete koji su bitni za „zakonito” lišenje osobe slobode u skladu s člankom 5. stavkom 1. (vidi *E. protiv Norveške*, 29. kolovoza 1990., stavak 50., Serija A br. 181-A). „Sud” koji preispituje ne smije imati samo savjetodavne funkcije već mora i imati nadležnost za „odlučivanje” o „zakonitosti” lišenja slobode i davanje naloga za puštanje na slobodu ako je lišenje slobode nezakonito (vidi *Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 18. siječnja 1978., stavak 200., Serija A br. 25; *Weeks protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2. ožujka 1987., stavak 61., Serija A br. 114; *Chahal protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 15. studenoga 1996., stavak 130., *Izvjешća o presudama i odlukama* 1996-V; i *A. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], br. 3455/05, stavak 202., ECHR 2009).

169. Oblici sudskog preispitivanja koji ispunjavaju zahtjeve iz članka 5. stavka 4. mogu se razlikovati od jedne do druge domene, a ovisit će o vrsti dotičnog lišenja slobode. Nije zadatak Suda istraživati koji bi sustav bio najprimjereniji u području koje se ispituje (vidi gore navedeni predmet *Shtukatur*ov, stavak 123.).

170. Ipak, člankom 5. stavkom 4. zajamčeno je pravno sredstvo koje mora biti dostupno dotičnoj osobi i mora pružati mogućnost preispitivanja ispunjenja uvjeta koji moraju biti zadovoljeni da bi se lišenje umobolnika slobode smatralo „zakonitim” u smislu članka 5. stavka 1. točke (e) (vidi gore navedeni predmet *Ashingdane*, stavak 52.). Zahtjev Konvencije da čin lišenja slobode bude podložan neovisnom sudskom nadzoru od temeljne je važnosti

u kontekstu temeljne svrhe članka 5. Konvencije da osigura mjere zaštite od proizvoljnosti. U pitanju je i zaštita fizičke slobode pojedinaca i njihova osobna sigurnost (vidi gore navedeni predmet *Varbanov*, stavak 58.). U slučaju lišenja slobode iz razloga povezanog s duševnom bolešću, mogu biti potrebne posebne postupovne mjere zaštite kako bi se zaštitili interesi osoba koje, zbog mentalnog invaliditeta, nisu u potpunosti sposobne postupati u svoje ime (vidi, među drugim izvorima prava, gore navedeni predmet *Winterwerp*, stavak 60.).

171. Mjerodavna načela koja proizlaze iz sudske prakse Suda na temelju članka 5. stavka 4. o „umobolnicima” uključuju sljedeće:

(a) osoba lišena slobode na neodređeno ili dulje vrijeme u načelu ima pravo, u svakom slučaju kada ne postoji automatsko redovito preispitivanje sudske prirode, pokrenuti postupak pred sudom „u razumnim vremenskim razmacima” kako bi dovela u pitanje „zakonitost”, u smislu Konvencije, svojeg lišenja slobode;

(b) članak 5. stavak 4. zahtijeva da postupak koji se slijedi bude sudski i da dotičnom pojedincu pruža jamstva primjerena vrsti lišenja slobode o kojemu je riječ; kako bi se utvrdilo pruža li postupak odgovarajuća jamstva, potrebno je voditi računa o konkretnoj prirodi okolnosti u kojima se vodi;

(c) sudski postupak iz članka 5. stavka 4. ne mora uvijek pružati ista jamstva kao ona koja su potrebna na temelju članka 6. stavka 1. za građanski ili kazneni postupak. Ipak, važno je da dotična osoba ima pristup sudu i mogućnost biti saslušana osobno ili, prema potrebi, putem nekog oblika zastupanja (vidi *Megyeri protiv Njemačke*, 12. svibnja 1992., stavak 22., Serija A br. 237-A).

2. Primjena navedenih načela na ovaj predmet

172. Sud primjećuje da Vlada nije navela nikakvo domaće pravno sredstvo koje bi podnositelju zahtjeva omogućilo izravnu priliku da ospori zakonitost svojeg smještaja u dom socijalne skrbi u Pastri i daljnju provedbu te mjere. Primjećuje i da bugarski sudovi nisu ni u jednom trenutku i ni na koji način bili uključeni u smještaj te da u domaćem zakonodavstvu nije predviđeno automatsko redovito sudsko preispitivanje smještaja u dom za osobe s duševnim bolestima. Nadalje, budući da smještaj podnositelja zahtjeva u dom u bugarskom pravu nije prepoznat kao lišenje slobode (vidi stavak 58. ove presude), nisu predviđena nikakva domaća pravna sredstva kojima bi se osporila njegova zakonitost u smislu lišenja slobode. Osim toga, Sud primjećuje da se, prema praksi domaćih sudova, valjanost ugovora o smještaju mogla osporavati zbog nedostatka suglasnosti samo na inicijativu skrbnika (vidi stavak 54. ove presude).

173. U dijelu u kojem se Vlada pozvala na postupak za vraćanje poslovne sposobnosti na temelju članka 277. ZPP-a (vidi stavak 167. ove presude), Sud primjećuje da svrha tog postupka ne bi bila ispitati zakonitost podnositeljeva smještaja samog po sebi, već isključivo preispitivanje njegova pravnog

statusa (vidi stavke 233. – 246. ove presude). Vlada se pozvala i na postupke za preispitivanje koraka koje poduzima skrbnik (vidi stavke 165. – 166. ove presude). Sud smatra nužnim utvrditi jesu li takva pravna sredstva mogla dovesti do sudskog preispitivanja zakonitosti smještaja kako to zahtijeva članak 5. stavak 4.

174. S tim u vezi, primjećuje da je OZ-om iz 1985. bliskim srođnicima osobe pod djelomičnim skrbništvom dano pravo da ospore odluke tijela za skrbništvo koje je pak bilo dužno preispitati korake koje poduzme skrbnik, uključujući ugovor o smještaju, i zamijeniti skrbnika u slučaju neispunjavanja dužnosti (vidi stavke 48. – 50. ove presude). Međutim, Sud primjećuje da ta pravna sredstva nisu bila izravno dostupna podnositelju zahtjeva. Štoviše, nijedna od osoba koje su teoretski imale pravo iskoristiti ih nije pokazala nikakvu namjeru da postupi u interesu g. Staneva, a on sam nije mogao postupati samoinicijativno bez njihova odobrenja.

175. Nije sigurno je li podnositelj zahtjeva mogao od gradonačelnika tražiti da zatraži objašnjenja od skrbnika ili da obustavi provedbu ugovora o smještaju jer je nevaljan. U svakom slučaju, čini se da mu, budući da je bio djelomično lišen poslovne sposobnosti, zakonom nije dano pravo da samoinicijativno podnese zahtjev sudu kako bi osporio korake koje je poduzeo gradonačelnik (vidi stavak 49. ove presude); Vlada to nije osporila.

176. Isti zaključak vrijedi i za mogućnost da podnositelj zahtjeva od gradonačelnika zatraži da njegova skrbnika privremeno zamijeni *ad hoc* punomoćnikom na temelju navodnog sukoba interesa, a da zatim podnese zahtjev za raskid ugovora o smještaju. S tim u vezi Sud primjećuje da gradonačelnik ima diskrecijsko pravo utvrditi postoji li sukob interesa (vidi stavak 50. ove presude). Na kraju, ne čini se da je podnositelj mogao samoinicijativno podnijeti zahtjev sudovima za preispitivanje osnovanosti u slučaju gradonačelnikova odbijanja da poduzme takvu radnju.

177. Sud stoga zaključuje da su pravna sredstva na koja se pozvala Vlada bila nedostupna podnositelju zahtjeva ili nisu bila sudske prirode. Nadalje, nijedno od njih ne može dovesti do izravnog preispitivanja zakonitosti smještaja podnositelja zahtjeva u dom socijalne skrbi u Pastri u smislu domaćeg prava i Konvencije.

178. Uzimajući u obzir ta razmatranja, Sud odbija prigovor Vlade o neiscrpljivanju domaćih pravnih sredstava (vidi stavke 97. – 99. ove presude) i utvrđuje da je došlo do povrede članka 5. stavka 4. Konvencije.

III. NAVODNA POVREDA ČLANKA 5. STAVKA 5. KONVENCIJE

179. Podnositelj zahtjeva ustvrdio je da nije imao pravo na naknadu za navodne povrede njegovih prava na temelju članka 5. stavaka 1. i 4. Konvencije.

Pozvao se na članak 5. stavak 5. kojim je predviđeno kako slijedi:

„Svatko tko je žrtva uhićenja ili pritvaranja suprotno odredbama ovoga članka ima izvršivo pravo na odštetu.”

A. Tvrdnje stranaka

180. Podnositelj zahtjeva ustvrdio je da su okolnosti u kojima bi nezakonito lišenje slobode moglo dovesti do naknade štete iscrpno navedene u Zakonu o odgovornosti države za štetu iz 1988. (vidi stavke 62. – 67. ove presude) i da njegova vlastita situacija nije obuhvaćena nijednom od tih okolnosti. Nadalje je prigovorio da ne postoje pravna sredstva kojima bi se mogla tražiti naknada zbog povrede članka 5. stavka 4.

181. Vlada je tvrdila da se postupak za naknadu štete na temelju zakona iz 1988. mogao pokrenuti da je utvrđeno da smještaj podnositelja zahtjeva u dom nema pravne osnove. Budući da je utvrđeno da je smještaj u skladu s domaćim pravom i njegovim vlastitim interesima, nije mogao pokrenuti spomenuti postupak.

B. Ocjena suda

182. Sud ponavlja da su zahtjevi članka 5. stavka 5. ispunjeni ako je moguće podnijeti zahtjev za naknadu štete u odnosu na lišenje slobode provedeno u uvjetima koji su u suprotnosti sa stavcima 1., 2., 3. ili 4. (vidi *Wassink protiv Nizozemske*, 27. rujna 1990., stavak 38, Serija A br. 185-A, i *Houtman i Meeus protiv Belgije*, br. 22945/07, stavak 43., 17. ožujka 2009.). Pravo na odštetu utvrđeno u stavku 5. stoga pretpostavlja da je utvrđena povreda nekog od preostalih stavaka, bilo od strane domaćeg tijela ili od strane ustanova Konvencije. S tim u vezi djelotvorno uživanje prava na odštetu zajamčenog člankom 5. stavkom 5. mora se osigurati s dovoljnim stupnjem sigurnosti (vidi *Ciulla protiv Italije*, 22. veljače 1989., stavak 44., Serija A br. 148; *Sakik i drugi protiv Turske*, 26. studenoga 1997., stavak 60., *Izvješća* 1997-VII; i *N.C. protiv Italije* [VV], br. 24952/94, stavak 49., ECHR 2002-X).

183. Vraćajući se ovom predmetu, Sud primjećuje da je, s obzirom na njegovo utvrđenje povrede stavaka 1. i 4. članka 5., stavak 5. primjenjiv. Stoga mora utvrditi je li, prije ove presude, podnositelj zahtjeva imao izvršivo pravo na domaćoj razini na naknadu štete ili hoće li imati takvo pravo nakon donošenja ove presude.

184. S tim u vezi Sud ponavlja da, kako bi utvrdio povredu članka 5. stavka 5., mora utvrditi da utvrđenje povrede jednog od ostalih stavaka članka 5. nije moglo dovesti, ni prije ni nakon presude Suda, do ovršnog zahtjeva za naknadu štete pred domaćim sudovima (vidi *Brogan i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 29. studenoga 1988., stavci 66. – 67., Serija A br. 145-B).

185. Uzimajući u obzir gore navedenu sudsku praksu, Sud smatra da se prvo mora utvrditi je li povreda članka 5. stavaka 1. i 4. koja je utvrđena u ovom predmetu mogla, prije izricanja ove presude, dovesti do prava na naknadu štete pred domaćim sudovima.

186. Kad je riječ o povredi članka 5. stavka 1., Sud primjećuje da je člankom 2. stavkom 1. Zakona o odgovornosti države za štetu iz 1988. predviđena naknada štete koja proizlazi iz sudske odluke kojom su naložene određene vrste lišenja slobode u slučajevima kada je odluka ukinuta jer za nju ne postoji pravna osnova (vidi stavak 62. ove presude). Međutim, to nije bio slučaj ovdje. Iz spisa proizlazi da bugarska pravosudna tijela ni u jednoj fazi nisu utvrdila da je mjera bila nezakonita ili na neki drugi način u suprotnosti s člankom 5. Konvencije. Štoviše, argumentacija Vlade bila je da je smještaj podnositelja zahtjeva u dom bio u skladu s domaćim pravom. Sud stoga zaključuje da podnositelj nije mogao tražiti nikakvu naknadu na temelju gore navedene odredbe jer nacionalne vlasti nisu potvrdile da je smještaj bio nezakonit.

187. Kad je riječ o mogućnosti na temelju članka 1. istog zakona da se traži naknada štete nastale nezakonitim radnjama vlasti (vidi stavak 63. ove presude), Sud primjećuje da Vlada nije dostavila nijednu domaću odluku koja pokazuje da je ta odredba primjenjiva na predmete o smještaju osoba s duševnim bolestima u domove socijalne skrbi na temelju građanskopravnih ugovora.

188. Nadalje, budući da u bugarskom pravu nije bilo dostupno nikakvo pravno sredstvo kojim bi se mogla preispitati zakonitost smještaja, podnositelj zahtjeva nije se mogao pozvati na odgovornost države kao osnovu za primanje naknade za povredu članka 5. stavka 4.

189. Zatim se postavlja pitanje hoće li na temelju presude u ovom predmetu, u kojoj su utvrđene povrede stavaka 1. i 4. članka 5., podnositelj zahtjeva imati pravo tražiti naknadu prema bugarskom pravu. Sud primjećuje da se na temelju mjerodavnog zakonodavstva ne čini da takvo pravno sredstvo postoji; niti je, uopće, Vlada iznijela ikakve tvrdnje da dokaže suprotno.

190. Stoga nije dokazano da je podnositelj zahtjeva mogao iskoristiti pravo na naknadu štete zbog povrede članka 5. stavaka 1. i 4. prije presude Suda u ovom predmetu ili da će to moći učiniti nakon njezina donošenja.

191. Stoga je došlo do povrede članka 5. stavka 5.

IV. NAVODNE POVREDE ČLANKA 3. KONVENCIJE ZASEBNO I U VEZI S ČLANKOM 13.

192. Podnositelj zahtjeva prigovorio je da su životni uvjeti u domu socijalne skrbi u Pastri loši i da prema bugarskom pravu nije dostupno djelotvorno pravno sredstvo u odnosu na taj prigovor. Pozvao se na članak 3. Konvencije zasebno i u vezi s člankom 13. Te odredbe glase kako slijedi:

Članak 3.

„Nitko se ne smije podvrgnuti mučenju, neljudskom ili ponižavajućem postupanju ili kazni.”

Članak 13.

„Svatko čija su prava i slobode koje su priznate u ovoj Konvenciji povrijeđene ima pravo na djelotvorna pravna sredstva pred domaćim državnim tijelom čak i u slučaju kad su povredu počinile osobe koje su djelovale u službenom svojstvu.”

A. Preliminarni prigovor neiscrpljenosti domaćih pravnih sredstava

193. U očitovanju pred velikim vijećem Vlada je prvi put iznijela prigovor o neiscrpljivanju domaćih pravnih sredstava u odnosu na prigovor na temelju članka 3. Konvencije. Ustvrdila je da je podnositelj zahtjeva mogao dobiti naknadu zbog životnih uvjeta u domu podnošenjem tužbe na temelju Zakona o odgovornosti države za štetu iz 1988.

194. Sud ponavlja da, u skladu s pravilom 55. Poslovnika Suda, tužena ugovorna stranka mora svaki prigovor o nedopuštenosti, u mjeri u kojoj joj to dopuštaju narav prigovora i okolnosti, podnijeti u svojim pisanim ili usmenim očitovanjima o dopuštenosti zahtjeva (vidi gore navedeni predmet *N.C. protiv Italije*, stavak 44.). Ako se prigovor o neiscrpljivanju domaćih pravnih sredstava podnese izvan roka u smislu pravila 55., dolazi do gubitka prava zbog proteka roka (*estoppel*) i prigovor se stoga mora odbiti (vidi *Velikova protiv Bugarske*, br. 41488/98, stavak 57., ECHR 2000-VI, i *Tanrıbilir protiv Turske*, br. 21422/93, stavak 59., 16. studenoga 2000.).

195. U ovom predmetu Vlada nije navela nikakve okolnosti koje bi opravdale njezin propust da navedeni prigovor iznese u vrijeme kada je vijeće ispitivalo dopuštenost predmeta.

196. U tim okolnostima, Sud primjećuje da je Vlada izgubila pravo na podnošenje tog prigovora koji se stoga mora odbiti.

B. Osnovanost prigovora na temelju članka 3. Konvencije**1. Tvrdnje stranaka**

197. Podnositelj zahtjeva ustvrdio je da su loši životni uvjeti u domu socijalne skrbi u Pastri, osobito neodgovarajuća hrana, vrlo loši sanitarni uvjeti, nedostatak grijanja, prisilno liječenje, prenapučene spavaće sobe i nepostojanje terapijskih i kulturnih aktivnosti, doveli do postupanja zabranjenog člankom 3.

198. Primijetio je da je već 2004. godine Vlada priznala da takvi životni uvjeti nisu u skladu s mjerodavnim europskim standardima te se obvezala

poboljšati ih (vidi stavak 82. ove presude). Međutim, uvjeti su ostali nepromijenjeni, barem do kraja 2009.

199. U svojem očitovanju pred vijećem Vlada je priznala nedostatke životnih uvjeta u domu. Objasnila je da su nedostatna financijska sredstva koja se izdvajaju za ustanove te vrste glavna prepreka osiguravanju potrebnog minimalnog životnog standarda. Navela je i da su, nakon inspekcije Agencije za socijalnu pomoć, vlasti odlučile zatvoriti dom socijalne skrbi u Pastri i poduzeti korake za poboljšanje životnih uvjeta za njegove štićenike. Prema tvrdnji Vlade, budući da su životni uvjeti isti za sve štićenike doma i nije postojala namjera da se zlostavlja, podnositelj zahtjeva nije bio podvrgnut ponižavajućem postupanju.

200. Pred velikim vijećem Vlada je navela da su krajem 2009. godine izvedeni radovi na obnovi u dijelu doma u kojem živi podnositelj zahtjeva (vidi stavak 24. ove presude).

2. Ocjena Suda

(a) Opća načela

201. Članak 3. sadrži jednu od temeljnih vrijednosti demokratskih društava. Apsolutno zabranjuje mučenje i nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje, neovisno o okolnostima i ponašanju žrtve (vidi, među drugim izvorima prava, *Kudla protiv Poljske* [VV], br. 30210/96, stavak 90., ECHR 2000-XI, i *Poltoratskiy protiv Ukrajine*, br. 38812/97, stavak 130., ECHR 2003-V).

202. Kako bi spadalo u područje primjene članka 3. Konvencije, zlostavljanje mora doseći minimalni stupanj težine. Ocjena tog minimalnog stupnja težine je relativna; ovisi o okolnostima predmeta, kao što su priroda i kontekst postupanja, način i metoda njegova izvršenja, njegovo trajanje, njegov tjelesni i duševni učinak i, u nekim slučajevima, spol, dob i zdravstveno stanje žrtve (vidi gore navedeni predmet *Kudla*, stavak 91., i gore navedeni predmet *Poltoratskiy*, stavak 131.).

203. Sud je smatrao da je postupanje „nečovječno” jer je, *inter alia*, bilo s predumišljajem, primjenjivano satima bez prekida i prouzročilo je stvarne tjelesne ozljede ili intenzivnu tjelesnu i duševnu bol (vidi *Labita protiv Italije* [VV], br. 26772/95, stavak 120., ECHR 2000-IV). Postupanje se smatralo „ponižavajućim” kad je bilo takvo da je kod žrtava moglo izazvati osjećaje straha, tjeskobe i manje vrijednosti koji ih mogu poniziti ili omalovažiti, a možda i slomiti njihov fizički ili psihički otpor ili ih navesti da djeluju protiv svoje volje ili savjesti (vidi *Jalloh protiv Njemačke* [VV], br. 54810/00, stavak 68., ECHR 2006-IX). S tim u vezi, pitanje je li namjera zlostavljanja bila poniziti ili omalovažiti žrtvu predstavlja čimbenik koji je potrebno uzeti u obzir iako nepostojanje takve namjere ne može neizbježno dovesti do utvrđenja da nije došlo do povrede članka 3. (vidi *Peers protiv Grčke*,

br. 28524/95, stavci 67., 68. i 74., ECHR 2001-III, i *Kalashnikov protiv Rusije*, br. 47095/99, stavak 95, ECHR 2002-VI).

204. Trpljenje i poniženje koje je tu uključeno mora u svakom slučaju nadilaziti neizbježan element trpljenja ili poniženja povezan s danim oblikom legitimnog postupanja ili kazne. Mjere kojima se osobu lišava slobode mogu često uključivati takav element. Ipak, ne može se reći da lišenje slobode samo po sebi dovodi do pitanja na temelju članka 3. Konvencije. Ipak, na temelju tog članka država mora osigurati da je osoba lišena slobode u uvjetima koji su spojivi s poštovanjem njezina ljudskog dostojanstva, da ju način i metoda izvršenja te mjere ne izlažu nelagodi ili trpljenju jačine koja nadilazi neizbježnu razinu trpljenja svojstvenu lišenju slobode i da su, s obzirom na praktične zahtjeve lišenja slobode, njezino zdravlje i dobrobit na odgovarajući način osigurani, među ostalim, pružanjem potrebne medicinske pomoći (vidi gore navedeni predmet *Kudla*, stavci 92. – 94.).

205. Pri ocjeni uvjeta lišenja slobode na temelju članka 3. Konvencije, moraju se uzeti u obzir njihovi kumulativni učinci i trajanje mjere o kojoj je riječ (vidi gore navedeni predmet *Kalashnikov*, stavci 95. i 102.; *Kehayov protiv Bugarske*, br. 41035/98, stavak 64., 18. siječnja 2005.; i *Iovchev protiv Bugarske*, br. 41211/98, stavak 127., 2. veljače 2006.). S tim u vezi važan čimbenik koji treba uzeti u obzir, osim materijalnih uvjeta, jest režim lišenja slobode. Pri ocjeni toga može li restriktivan režim predstavljati postupanje protivno članku 3. u određenom slučaju, moraju se uzeti u obzir konkretni uvjeti, strogost režima, njegovo trajanje, cilj kojemu se teži i njegovi učinci na dotičnu osobu (vidi gore navedeni predmet *Kehayov*, stavak 65.).

(b) Primjena navedenih načela na ovaj predmet

206. Sud je u ovom predmetu utvrdio da smještaj podnositelja zahtjeva u dom socijalne skrbi u Pastri, situacija za koju se domaće vlasti moraju smatrati odgovornima, predstavlja lišenje slobode u smislu članka 5. Konvencije (vidi stavak 132. ove presude). Iz toga proizlazi da je članak 3. primjenjiv na podnositeljevu situaciju jer zabranjuje nečovječno i ponižavajuće postupanje prema svim osobama o kojima se skrbe vlasti. Sud naglašava da se zabrana zlostavljanja iz članka 3. jednako primjenjuje na sve oblike lišenja slobode, a osobito ne pravi razliku prema svrsi dotične mjere; nije bitno podrazumijeva li mjera lišenje slobode određeno u kontekstu kaznenog postupka ili smještaj u ustanovu radi zaštite života ili zdravlja dotične osobe.

207. Sud na početku primjećuje da je, prema navodima Vlade, zgrada u kojoj podnositelj zahtjeva živi obnovljena krajem 2009., što je dovelo do poboljšanja njegovih životnih uvjeta (vidi stavak 200. ove presude); podnositelj zahtjeva to nije osporio. Sud stoga smatra da se podnositeljev prigovor treba ispitati kao prigovor koji se odnosi na razdoblje od 2002. do 2009. godine. Vlada nije opovrgnula da su tijekom tog razdoblja podnositeljevi životni uvjeti odgovarali njegovu opisu te je priznala i da su,

iz ekonomskih razloga, postojali određeni nedostaci u tom pogledu (vidi stavke 198. – 199. ove presude).

208. Sud primjećuje da je podnositelj zahtjeva, iako je dijelio sobu od 16 četvornih metara s još četiri štićenika, uživao znatnu slobodu kretanja unutar i izvan doma, što je činjenica koja može umanjiti štetne učinke ograničenog prostora za spavanje (vidi *Valašinas protiv Litve*, br. 44558/98, stavak 103., ECHR 2001-VIII).

209. Ipak, drugi aspekti fizičkih životnih uvjeta podnositelja zahtjeva značajan su razlog za zabrinutost. Konkretno, čini se da je hrana bila nedostatna i loše kvalitete. Zgrada nije bila primjereno grijana i zimi je podnositelj zahtjeva morao spavati u kaputu. Mogao se istuširati jednom tjedno u nehygijskoj i trošnoj kupaonici. Prema zaključcima CPT-a, zahodi su bili u groznom stanju i pristup tim zahodima bio je opasan (vidi stavke 21., 22., 23., 78. i 79. ove presude). Osim toga, dom nakon pranja odjeću nije vraćao istim osobama (vidi stavak 21. ove presude), što je kod štićenika moglo izazvati osjećaj manje vrijednosti.

210. Sud ne može zanemariti činjenicu da je podnositelj zahtjeva bio izložen svim gore navedenim uvjetima tijekom dugog razdoblja od približno sedam godina. Ne može zanemariti ni zaključke CPT-a, koji je, nakon posjeta domu, zaključio da se za životne uvjete u domu u relevantno vrijeme može reći da predstavljaju nečovječno i ponižavajuće postupanje. Unatoč tome što je bila upoznata s tim zaključcima, u razdoblju od 2002. do 2009. Vlada nije postupila u skladu s preuzetom obvezom da zatvori tu ustanovu (vidi stavak 82. ove presude). Sud smatra da nedostatak financijskih sredstava koji je navela Vlada nije relevantan argument koji bi opravdao smještaj podnositelja zahtjeva u opisanim životnim uvjetima (vidi gore navedeni predmet *Poltoratskiy*, stavak 148.).

211. Ipak, naglašava da nema naznaka da su nacionalne vlasti imale namjeru ponižavajuće postupati. Međutim, kao što je gore navedeno (vidi stavak 203.), izostanak takve namjere ne može nepobitno isključiti mogućnost utvrđenja povrede članka 3.

212. Zaključno, iako prima na znanje poboljšanja uvedena u dom socijalne skrbi u Pastri od kraja 2009., Sud smatra da su, u cjelini, životni uvjeti kojima je podnositelj zahtjeva bio izložen tijekom razdoblja od približno sedam godina predstavljali ponižavajuće postupanje.

213. Stoga je došlo do povrede članka 3. Konvencije.

C. Osnovanost prigovora na temelju članka 13. u vezi s člankom 3.

1. Tvrdnje stranaka

214. Podnositelj zahtjeva tvrdio je da mu nikakva domaća pravna sredstva, među ostalim zahtjev za naknadu štete predviđen Zakonom o odgovornosti države za štetu iz 1988., nisu bili dostupni bez suglasnosti

njegova skrbnika. S tim u vezi istaknuo je da nije imao skrbnika više od dvije godine, između isteka mandata gđe R.P. 31. prosinca 2002. (vidi stavak 12. ove presude) i imenovanja novog skrbnika 2. veljače 2005. (vidi stavak 17. ove presude). Štoviše, njegov novi skrbnik također je ravnatelj doma socijalne skrbi. Stoga bi postojao sukob interesa između podnositelja i njegova skrbnika u slučaju bilo kakvog spora u vezi sa životnim uvjetima u domu te podnositelj nije mogao očekivati da će skrbnik potvrditi njegove navode.

215. Prema tvrdnji Vlade, postupak za vraćanje poslovne sposobnosti (vidi stavke 51. – 52. ove presude) predstavljao je pravno sredstvo kojim je podnositelj zahtjeva mogao osigurati preispitivanje svojeg statusa i, u slučaju da mu djelomično skrbništvo bude ukinuto, mogao je napustiti dom socijalne skrbi i prestati trpjeti životne uvjete kojima je prigovorio.

216. Vlada je navela i da je podnositelj zahtjeva mogao izravno prigovoriti zbog životnih uvjeta u domu socijalne skrbi u Pastri pokretanjem postupka na temelju članka 1. Zakona o odgovornosti države za štetu iz 1988. (vidi stavke 62. – 67. ove presude).

2. Ocjena Suda

217. Sud upućuje na svoju ustaljenu sudsku praksu o tome da je člankom 13. zajamčeno postojanje domaćeg pravnog sredstva koje omogućava da se ispita bit „argumentiranog prigovora” na temelju Konvencije i da se dosudi odgovarajuća zadovoljština. Države ugovornice uživaju određenu slobodu u pogledu načina na koji ispunjavaju svoje obveze na temelju te odredbe. Opseg obveze iz članka 13. razlikuje se ovisno o prirodi prigovora podnositelja zahtjeva na temelju Konvencije. Ipak, pravno sredstvo koje članak 13. zahtijeva mora biti „djelotvorno” i u praktičnom i u pravnom smislu (vidi *McGlinchey i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 50390/99, stavak 62., ECHR 2003-V).

218. Kada je, kao u ovom predmetu, Sud utvrdio povredu članka 3., naknada nematerijalne štete koja proizlazi iz te povrede u načelu bi trebala biti dio niza mogućih pravnih sredstava (*ibid.*, stavak 63.; i gore navedeni predmet *Iovchev*, stavak 143.).

219. U ovom predmetu Sud primjećuje da su domaći sudovi doista članak 1. stavak 1. Zakona o odgovornosti države za štetu iz 1988. protumačili na način da je primjenjiv na štetu koju su zatvorenici pretrpjeli zbog loših uvjeta u kojima su bili lišeni slobode (vidi stavke 63. – 64. ove presude). Međutim, prema tvrdnjama Vlade, smještaj podnositelja zahtjeva u dom socijalne skrbi u Pastri ne smatra se lišenjem slobode prema domaćem pravu (vidi stavke 108. – 111. ove presude). Stoga podnositelj ne bi imao pravo na naknadu zbog loših životnih uvjeta u domu. Štoviše, ne postoje sudski presedani u kojima je utvrđeno da se ta odredba primjenjuje na prigovore o lošim uvjetima u domovima socijalne skrbi (vidi stavak 65. ove presude), a Vlada nije iznijela nikakve tvrdnje kojima bi dokazala suprotno.

Uzimajući u obzir ta razmatranja, Sud zaključuje da navedena pravna sredstva nisu bila djelotvorna u smislu članka 13.

220. Kad je riječ o pozivanju Vlade na postupak za vraćanje poslovne sposobnosti (vidi stavak 215. ove presude), Sud smatra da, čak i pod pretpostavkom da je kao rezultat upotrebe tog pravnog sredstva podnositelj zahtjeva mogao vratiti svoju poslovnu sposobnost i napustiti dom, ne bi mu bila dosuđena nikakva naknada za postupanje koje je pretrpio tijekom boravka u domu. Prema tome, navedeno pravno sredstvo nije pružalo odgovarajuću zadovoljštinu.

221. Stoga je došlo do povrede članka 13. Konvencije u vezi s člankom 3.

V. NAVODNA POVREDA ČLANKA 6. STAVKA 1. KONVENCIJE

222. Podnositelj zahtjeva naveo je da mu u bugarskom pravu nije bila osigurana mogućnost podnošenja zahtjeva sudu za vraćanje poslovne sposobnosti. Pozvao se na članak 6. stavak 1. Konvencije, čiji mjerodavni dijelovi glase kako slijedi:

„Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ... svatko ima pravo da ... sud pravično ... ispita njegov slučaj ...”

A. Uvodne napomene

223. Veliko vijeće primjećuje da je Vlada pred njim ostala pri prigovoru koji je iznijela pred vijećem u kojem je navela neiscrpljivanje domaćih pravnih sredstava. Prigovor se temeljio na članku 277. ZPP-a, na temelju kojeg je, prema navodima Vlade, podnositelj imao pravo osobno sudovima podnijeti zahtjev za vraćanje poslovne sposobnosti.

224. Veliko vijeće napominje da je u svojoj odluci o dopuštenosti od 29. lipnja 2010. vijeće primijetilo da je podnositelj zahtjeva osporio dostupnost tog pravnog sredstva koje bi mu, prema navodima Vlade, omogućilo da ostvari preispitivanje svojeg pravnog statusa i da se na toj tvrdnji temeljio njegov prigovor na temelju članka 6. stavka 1. Vijeće je stoga prigovor Vlade spojilo sa svojim ispitivanjem osnovanosti predmetnog prigovora. Veliko vijeće ne vidi razlog da odstupi od zaključka vijeća.

B. Osnovanost

1. Tvrdnje stranaka

225. Podnositelj zahtjeva tvrdio je da nije mogao osobno pokrenuti postupak za vraćanje poslovne sposobnosti na temelju članka 277. ZPP-a i da to proizlazi iz odluka Vrhovnog suda br. 5/79 (vidi stavak 51. ove presude). U prilog toj tvrdnji ustvrdio je da je Okružni sud u Dupnici odbio ispitati

njegov zahtjev za sudsko preispitivanje gradonačelnikova odbijanja da pokrene takav postupak uz obrazloženje da skrbnik nije supotpisao obrazac punomoći (vidi stavke 39. – 40. ove presude).

226. Osim toga, iako mu postupak za vraćanje poslovne sposobnosti nije bio dostupan, podnositelj je pokušao pokrenuti takav postupak preko javnog tužiteljstva, gradonačelnika i svojeg skrbnika (ravnatelja doma). Međutim, budući da sudovima nije podnesen nikakav zahtjev u tu svrhu, svi su njegovi pokušaji bili neuspješni. Prema tome, podnositelj zahtjeva nikada nije imao mogućnost da sud ispita njegov slučaj.

227. Vlada je tvrdila da je na temelju članka 277. ZPP-a za podnositelja bio predviđen izravan pristup sudu u bilo kojem trenutku kako bi se preispitao njegov pravni status. Istaknula je da je, suprotno onome što je naveo podnositelj, u odluci Vrhovnog suda br. 5/79 članak 277. ZPP-a protumačen na način da osobe djelomično lišene poslovne sposobnosti mogu izravno sudu podnijeti zahtjev za ukidanje skrbništva. Jedini uvjet za podnošenje takvog zahtjeva bio je dostavljanje dokaza o poboljšanju njihova stanja. Međutim, kao što je naznačeno u medicinskom vještačenju provedenom na zahtjev javnog tužitelja (vidi stavak 37. ove presude), u kojem je zaključeno da je podnositeljeva bolest još uvijek prisutna i da nije sposoban brinuti se za vlastite interese, jasno je da podnositelj nije imao takve dokaze na raspolaganju. Vlada je stoga zaključila da podnositelj zahtjeva nije sam pokušao podnijeti zahtjev sudu jer nije mogao potkrijepiti svoj zahtjev.

228. Vlada je nadalje primijetila da sudovi redovito razmatraju zahtjeve za vraćanje poslovne sposobnosti koje podnese, primjerice, skrbnik (vidi stavak 52. ove presude).

2. Ocjena Suda

(a) Opća načela

229. Sud ponavlja da je člankom 6. stavkom 1. Konvencije svima osigurano pravo da sudu podnesu zahtjev u vezi sa svojim pravima i obvezama građanske naravi (vidi *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 21. veljače 1975., stavak 36., Serija A br. 18). Na to „pravo na sud”, čiji je jedan aspekt pravo na pristup sudu, može se pozvati svatko tko na argumentiranoj osnovi smatra da je miješanje u ostvarivanje njegovih prava građanske naravi nezakonito i prigovara da mu nije pružena mogućnost podnijeti tu tvrdnju sudu koji ispunjava zahtjeve članka 6. stavka 1. (vidi, *inter alia*, *Roche protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], br. 32555/96, stavak 117., ECHR 2005-X, i *Salontaji-Drobnjak protiv Srbije*, br. 36500/05, stavak 132., 13. listopada 2009.).

230. Pravo na pristup sudu nije apsolutno, već može biti podvrgnuto ograničenjima; ona su prešutno dopuštena s obzirom na to da pravo na pristup „po samoj svojoj naravi zahtijeva regulaciju od strane države koja se može razlikovati ovisno o mjestu i vremenu gdje je donesena te u skladu s

potrebama i sredstvima zajednice i pojedinaca” (vidi gore navedeni predmet *Ashingdane*, stavak 57.). Prilikom određivanja te regulacije države ugovornice uživaju određenu slobodu procjene. Iako konačna odluka o pitanju poštovanja zahtjeva Konvencije počiva na Sudu, nije uloga Suda da ocjenu vlasti zamijeni bilo kojom drugom ocjenom onoga što je najbolja politika u tom području. Međutim, primijenjena ograničenja ne smiju ograničiti pristup koji je pojedincu na raspolaganju na takav način ili u tolikoj mjeri da se umanjuje samu bit prava. Nadalje, ograničenje neće biti spojivo s člankom 6. stavkom 1. ako ne teži legitimnom cilju te ako ne postoji razumni odnos razmjernosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se nastoji postići (ibid.; vidi i, među brojnim drugim izvorima prava, *Cordova protiv Italije*, br. 40877/98, stavak 54., ECHR 2003-I, i sažeti pregled mjerodavnih načela u predmetu *Fayed protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 21. rujna 1994., stavak 65., Serija A br. 294-B).

231. Nadalje, zadaća je Konvencije jamčiti prava koja su praktična i djelotvorna, a ne prava koja su teoretska ili iluzorna. To osobito vrijedi za jamstva sadržana u članku 6., s obzirom na istaknuto mjesto koje pravo na pošteno suđenje zajedno sa svim jamstvima na temelju tog članka zauzima u demokratskom društvu (vidi *Knez Hans-Adam II. od Lihtenštajna protiv Njemačke* [VV], br. 42527/98, stavak 45., ECHR 2001-VIII).

232. Konačno, Sud primjećuje da se u većini predmeta koje je ispitivao, a koji su uključivali „umobolnike”, domaći postupak odnosio na njihovo lišenje slobode te su stoga ispitani na temelju članka 5. Konvencije. Međutim, dosljedno je smatrao da su „postupovna” jamstva iz članka 5. stavaka 1. i 4. Konvencije uglavnom slična onima iz članka 6. stavka 1. (vidi, primjerice, gore navedeni predmet *Winterwerp*, stavak 60.; *Sanchez-Reisse protiv Švicarske*, 21. listopada 1986., stavci 51. i 55., Serija A br. 107; *Kampanis protiv Grčke*, 13. srpnja 1995., stavak 47., Serija A br. 318-B; i *Ilijkov protiv Bugarske*, br. 33977/96, stavak 103., 26. srpnja 2001.). U predmetu *Shtukatur* (gore naveden, stavak 66.), prilikom utvrđivanja toga je li postupak za lišenje poslovne sposobnosti bio pošten, Sud je uzeo u obzir, *mutatis mutandis*, svoju sudsku praksu na temelju članka 5. stavka 1. točke (e) i stavka 4. Konvencije.

(b) Primjena navedenih načela na ovaj predmet

233. Sud na početku primjećuje da u ovom predmetu nijedna od stranaka nije osporila primjenjivost članka 6. na postupak za vraćanje poslovne sposobnosti. Podnositelj zahtjeva, koji je djelomično lišen poslovne sposobnosti, prigovorio je da mu u bugarskom pravu nije omogućen izravan pristup sudu radi podnošenja zahtjeva za vraćanje poslovne sposobnosti. Sud je imao priliku pojasniti da je postupak za vraćanje poslovne sposobnosti izravno odlučujući za odlučivanje o „pravima i obvezama građanske naravi” (vidi *Matter protiv Slovačke*, br. 31534/96, stavak 51., 5. srpnja 1999.). Članak 6. stavak 1. Konvencije stoga je primjenjiv u ovom predmetu.

234. Preostaje utvrditi je li podnositelju zahtjeva pristup sudu bio ograničen i, ako jest, je li ograničenje težilo legitimnom cilju i bilo razmjerno tom cilju.

235. Sud prvo primjećuje da stranke nisu bile suglasne u pogledu toga ima li poslovno nesposobna osoba *locus standi* za izravno podnošenje zahtjeva za vraćanje poslovne sposobnosti bugarskim sudovima; Vlada je tvrdila da ima, dok je podnositelj tvrdio suprotno.

236. Sud prihvaća tvrdnju podnositelja zahtjeva da, kako bi podnijela zahtjev bugarskom sudu, osoba pod djelomičnim skrbništvom mora tražiti potporu osoba iz članka 277. ZPP-a iz 1952. (koji je postao članak 340. ZPP-a iz 2007.). Popis osoba koje prema bugarskom pravu imaju pravo podnijeti zahtjev sudu ne uključuje izričito osobu pod djelomičnim skrbništvom (vidi stavke 45. i 51. ove presude).

237. Kad je riječ o odluci Vrhovnog suda iz 1980. (vidi stavak 51. ove presude), Sud primjećuje da, iako četvrta rečenica stavka 10. odluke, zasebno, može stvoriti dojam da osoba pod djelomičnim skrbništvom ima izravan pristup sudu, Vrhovni sud dalje objašnjava da, kada skrbnik poslovno nesposobne osobe i tijelo za skrbništvo odbiju pokrenuti postupak za vraćanje poslovne sposobnosti, ta osoba može zatražiti od javnog tužitelja da to učini. Prema mišljenju Suda, zahtjev da se zatraži postupanje javnog tužitelja teško je spojiva s izravnim pristupom sudu za osobe pod djelomičnim skrbništvom u mjeri u kojoj je odluka o poduzimanju radnji prepuštena diskrecijskoj ocjeni javnog tužitelja. Iz toga proizlazi da se za odluku Vrhovnog suda iz 1980. ne može reći da je jasno potvrdila postojanje tog pristupa u bugarskom pravu.

238. Sud nadalje primjećuje da Vlada nije dostavila nikakve sudske odluke koje pokazuju da su osobe pod djelomičnim skrbništvom mogle samoinicijativno sudu podnijeti zahtjev za ukidanje mjere; međutim, pokazala je da je najmanje jedan zahtjev za vraćanje poslovne sposobnosti uspješno podnio skrbnik potpuno poslovno nesposobne osobe (vidi stavak 52. ove presude).

239. Sud stoga smatra utvrđenim da podnositelj zahtjeva nije mogao podnijeti zahtjev za vraćanje poslovne sposobnosti nikako osim preko svojeg skrbnika ili jedne od osoba navedenih u članku 277. ZPP-a.

240. Sud naglašava i da se, kad je riječ o pristupu sudu, u domaćem pravu ne razlikuje između osoba koje su potpuno lišene poslovne sposobnosti i osoba koje su, kao podnositelj zahtjeva, samo djelomično poslovno nesposobne. Štoviše, u domaćem zakonodavstvu nije predviđena nikakva mogućnost automatskog redovitog preispitivanja valjanosti razloga za stavljanje osobe pod skrbništvo. Konačno, u predmetu podnositelja zahtjeva mjera o kojoj je riječ nije bila vremenski ograničena.

241. Doduše, pravo na pristup sudovima nije apsolutno i po samoj svojoj prirodi zahtijeva da država uživa određenu slobodu procjene pri uređivanju područja koje se ispituje (vidi gore navedeni predmet *Ashingdane*, stavak 57.). Osim toga, Sud priznaje da ograničenja procesnih prava osobe,

čak i kada je osoba samo djelomično lišena poslovne sposobnosti, mogu biti opravdana radi zaštite same osobe, zaštite interesa drugih i pravilnog djelovanja pravosudnog sustava. Međutim, važnost ostvarivanja tih prava razlikovat će se ovisno o svrsi postupka koji dotična osoba namjerava pokrenuti pred sudovima. Konkretno, pravo zatražiti od suda da preispita utvrđivanje poslovne nesposobnosti jedno je od najvažnijih prava za dotičnu osobu jer će takav postupak, nakon što se pokrene, biti odlučujuć za ostvarivanje svih prava i sloboda na koje utvrđivanje poslovne nesposobnosti utječe, osobito u odnosu na sva ograničenja koja mogu biti primijenjena na slobodu osobe (vidi i gore navedeni predmet *Shtukaturev*, stavak 71.). Sud stoga smatra da je to pravo jedno od temeljnih procesnih prava za zaštitu osoba koje su djelomično lišene poslovne sposobnosti. Iz toga proizlazi da bi takve osobe u načelu trebale imati izravan pristup sudovima u tom području.

242. Međutim, država i dalje može slobodno odrediti postupak kojim se ostvaruje takav izravan pristup. Istovremeno, Sud smatra da ne bi bilo nespojivo s člankom 6. da se u nacionalnom zakonodavstvu predvide određena ograničenja pristupa sudu u tom području, s jedinim ciljem da se osigura da sudovi ne budu preopterećeni pretjeranim i očigledno neosnovanim zahtjevima. Ipak, čini se jasnim da se taj problem može riješiti drugim, manje restriktivnim sredstvima od automatskog uskraćivanja izravnog pristupa, primjerice, ograničavanjem učestalosti podnošenja zahtjeva ili uvođenjem sustava za prethodno ispitivanje njihove dopuštenosti na temelju spisa.

243. Sud nadalje primjećuje da je u osamnaest od dvadeset nacionalnih pravnih sustava proučavanih u tom kontekstu predviđen izravan pristup sudovima za sve djelomično poslovno nesposobne osobe koje žele da se njihov status preispita. U sedamnaest država takav je pristup predviđen čak i za osobe koje su proglašene potpuno poslovno nesposobnima (vidi stavke 88. – 90. ove presude). To ukazuje na to da sada na europskoj razini postoji trend priznavanja prava poslovno nesposobnim osobama na izravan pristup sudovima radi vraćanja njihove poslovne sposobnosti.

244. Sud mora primijetiti i sve veću važnost koja se u međunarodnim instrumentima za zaštitu osoba s duševnim bolestima sada pridaje davanju tim osobama što veće pravne neovisnosti. S tim u vezi upućuje na Konvenciju Ujedinjenih naroda od 13. prosinca 2006. o pravima osoba s invaliditetom i Preporuku br. R (99) 4 Odbora ministara Vijeća Europe o načelima o pravnoj zaštiti onesposobljenih odraslih osoba, u kojima se preporučuje uvođenje odgovarajućih postupovnih mjera zaštite kako bi se u najvećoj mogućoj mjeri zaštitilo poslovno nesposobne osobe, kako bi se osiguralo redovito preispitivanje njihova statusa i kako bi im bila dostupna odgovarajuća pravna sredstva (vidi stavke 72. – 73. ove presude).

245. U svjetlu gore navedenog, osobito novih trendova u nacionalnom zakonodavstvu i mjerodavnim međunarodnim instrumentima, Sud smatra da se članak 6. stavak 1. Konvencije mora tumačiti tako da u načelu jamči da

svatko tko je proglašen djelomično poslovno nesposobnim, kao što je to slučaj podnositelja zahtjeva, ima izravan pristup sudu kako bi zatražio vraćanje svoje poslovne sposobnosti.

246. U ovom predmetu Sud je primijetio da izravan pristup te vrste nije zajamčen s dovoljnim stupnjem sigurnosti mjerodavnim bugarskim zakonodavstvom. To utvrđenje dovoljno je da zaključi da je u odnosu na podnositelja zahtjeva došlo do povrede članka 6. stavka 1. Konvencije.

247. S obzirom na gore navedeni zaključak Sud ne mora ispitati jesu li neizravna pravna sredstva na koja se Vlada pozvala pružala podnositelju dostatna jamstva da će sud ispitati njegov slučaj.

248. Sud stoga odbija prigovor Vlade o neiscrpljivanju domaćih pravnih sredstava (vidi stavak 223. ove presude) i utvrđuje da je došlo do povrede članka 6. stavka 1. Konvencije.

VI. NAVODNA POVREDA ČLANKA 8. KONVENCIJE ZASEBNO I U VEZI S ČLANKOM 13.

249. Podnositelj zahtjeva naveo je da je restriktivni režim skrbništva, među ostalim njegov smještaj u dom socijalne skrbi u Pastri i fizički životni uvjeti u tom domu, predstavljao neopravdano miješanje u njegovo pravo na poštovanje njegova privatnog života i doma. Ustvrdio je da mu u bugarskom pravu nije bilo osigurano dostatno i dostupno pravno sredstvo u tom pogledu. Pozvao se na članak 8. Konvencije zasebno i u vezi s člankom 13.

Člankom 8. predviđeno je kako slijedi:

„1. Svatko ima pravo na poštovanje svoga privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja.

2. Javna vlast neće se miješati u ostvarivanje tog prava, osim u skladu sa zakonom i ako je u demokratskom društvu nužno radi interesa državne sigurnosti, javnog reda i mira, ili gospodarske dobrobiti zemlje, te radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala kao i radi zaštite prava i sloboda drugih.”

250. Podnositelj zahtjeva konkretno je tvrdio da režim skrbništva nije bio prilagođen njegovu pojedinačnom slučaju, već je podrazumijevao ograničenja automatski nametnuta svakome koga je sudac proglasio poslovno nesposobnim. Naveo je i da ga je činjenica da mora živjeti u domu socijalne skrbi u Pastri zapravo spriječila da sudjeluje u životu zajednice i da razvija odnose s osobama koje sam izabere. Vlasti nisu pokušale pronaći alternativna terapijska rješenja u zajednici ili poduzeti mjere kojima se njegovu osobnu slobodu ograničava u manjoj mjeri, zbog čega je razvio „sindrom institucionalizacije”, odnosno izgubio je društvene vještine i individualne osobine ličnosti.

251. Vlada je osporila te navode.

252. Uzimajući u obzir svoje zaključke na temelju članaka 3., 5., 6. i 13. Konvencije, Sud smatra da se ne otvara odvojeno pitanje na temelju članka 8.

Konvencije zasebno i/ili u vezi s člankom 13. Stoga nije potrebno ispitati taj prigovor.

VII. ČLANCI 46. I 41. KONVENCIJE

A. Članak 46. Konvencije

253. Mjerodavni dijelovi članka 46. Konvencije glase kako slijedi:

„1. Visoke se ugovorne stranke obvezuju da će se podvrgnuti konačnoj presudi Suda u svakom sporu u kojem su stranke.

2. Konačna presuda Suda dostavlja se Odboru ministara koji nadzire njezino izvršenje.”

254. Sud ponavlja da su se na temelju članka 46. Konvencije Ugovorne stranke obvezale da će se podvrgnuti konačnim presudama Suda u svakom sporu u kojem su stranke, pri čemu izvršenje presuda nadzire Odbor ministara. Iz toga proizlazi, *inter alia*, da se presudom u kojoj Sud utvrdi povredu Konvencije ili njezinih protokola tuženoj državi nameće ne samo pravna obveza da plati dotičnim osobama iznose dosuđene na ime pravedne naknade već i da odabere, podložno nadzoru Odbora ministara, opće i/ili, ako je potrebno, pojedinačne mjere koje će se usvojiti u njezinu domaćem pravnom poretku kako bi se okončala povreda koju je utvrdio Sud i kako bi se učinci ispravili koliko je to moguće (vidi *Menteş i drugi protiv Turske* (članak 50.), 24. srpnja 1998., stavak 24., *Izyješća* 1998-IV; *Scozzari i Giunta protiv Italije* [VV], br. 39221/98 i 41963/98, stavak 249., ECHR 2000-VIII; i *Maestri protiv Italije* [VV], br. 39748/98, stavak 47., ECHR 2004-I). Sud nadalje napominje da je ponajprije na dotičnoj državi da odabere, podložno nadzoru Odbora ministara, sredstva kojima će u svojem domaćem pravnom poretku ispuniti svoju obvezu na temelju članka 46. Konvencije (vidi gore navedeni predmet *Scozzari i Giunta*; *Brumărescu protiv Rumunjske* (pravedna naknada) [VV], br. 28342/95, stavak 20., ECHR 2001-I; i *Öcalan protiv Turske* [VV], br. 46221/99, stavak 210., ECHR 2005-IV).

255. Međutim, kako bi pomogao tuženoj državi da ispuni svoje obveze na temelju članka 46., Sud može naznačiti vrstu pojedinačnih i/ili općih mjera koje bi se mogle poduzeti kako bi se okončala situacija za koju je utvrdio da postoji (vidi *Broniowski protiv Poljske* [VV], br. 31443/96, stavak 194., ECHR 2004-V, i *Scoppola protiv Italije (br. 2)* [VV], br. 10249/03, stavak 148., 17. rujna 2009.).

256. U ovom predmetu Sud smatra da je potrebno, s obzirom na utvrđenje povrede članka 5., naznačiti pojedinačne mjere za izvršenje ove presude. Primjećuje da je utvrdio povredu tog članka zbog neispunjenja zahtjeva da svako lišenje slobode mora biti „u skladu s postupkom propisanim zakonom”

i zbog nepostojanja opravdanja za lišenje podnositelja slobode na temelju točke (e) ili bilo koje druge točke članka 5. stavka 1. Primijetio je i nedostatke u ocjeni prisutnosti i postojanosti bilo kakvih bolesti koje opravdavaju smještaj u dom socijalne skrbi (vidi stavke 148. – 160. ove presude).

257. Sud smatra da bi vlasti, kako bi ispravile učinke povrede podnositeljevih prava, trebale utvrditi želi li on ostati u domu o kojemu je riječ. Ništa u ovoj presudi ne smije se smatrati preprekom njegovu daljnjem smještaju u domu socijalne skrbi u Pastri ili bilo kojem drugom domu za osobe s duševnim bolestima ako se utvrdi da pristaje na taj smještaj. Međutim, ako se podnositelj zahtjeva protivi takvom smještaju, vlasti bi bez odlaganja trebale preispitati njegovu situaciju u svjetlu utvrđenja ove presude.

258. Sud primjećuje da je utvrdio i povredu članka 6. stavka 1. zbog nedostatka izravnog pristupa sudu za osobu koja je djelomično lišena poslovne sposobnosti kako bi zatražila vraćanje poslovne sposobnosti (vidi stavke 233. – 248. ove presude). S obzirom na to utvrđenje, Sud preporučuje da tužena država predvidi potrebne opće mjere kako bi osigurala stvarnu mogućnost takvog pristupa.

B. Članak 41. Konvencije

259. Člankom 41. Konvencije predviđeno je kako slijedi:

„Ako Sud utvrdi da je došlo do povrede Konvencije i dodatnih protokola, a unutarnje pravo zainteresirane visoke ugovorne stranke omogućava samo djelomičnu odštetu, Sud će, prema potrebi, dodijeliti pravednu naknadu povrijeđenoj stranci.”

1. Šteta

260. Podnositelj zahtjeva nije podnio nikakav zahtjev na ime naknade materijalne štete, ali potraživao je iznos od 64.000,00 eura (EUR) na ime naknade nematerijalne štete.

261. Konkretno je tvrdio da je trpio loše životne uvjete u domu socijalne skrbi i potraživao je iznos od 14.000,00 eura po toj osnovi. Kad je riječ o njegovu smještaju u dom socijalne skrbi u Pastri, naveo je da je osjećao tjeskobu, bol i frustraciju otkad se ta mjera počela provoditi u prosincu 2002. godine. Njegov prisilan smještaj u dom imao je značajan utjecaj i na njegov život jer je bio udaljen iz svojeg društvenog okružja i podvrgnut vrlo restriktivnom režimu, što mu je otežalo reintegraciju u zajednicu. Ustvrdio je da bi, iako ne postoji usporediva sudska praksa o nezakonitom lišenju slobode u domu socijalne skrbi za osobe s duševnim bolestima, trebalo uzeti u obzir pravednu naknadu koju je Sud dosudio u predmetima koji uključuju nezakonito lišenje slobode u psihijatrijskim ustanovama. Pozvao se, primjerice, na presude u predmetima *Gajcsi protiv Mađarske* (br. 34503/03, stavci 28. – 30., 3. listopada 2006.) i *Kayadjieva protiv Bugarske* (br. 56272/00, stavak 57., 28. rujna 2006.), a naveo je da je bio lišen slobode

znatno dulje nego podnositelji zahtjeva u navedenim predmetima. Ustvrdio je da bi iznos od 30.000,00 eura predstavljao pravičnu naknadu po toj osnovi. Konačno, naveo je i da mu je nedostatak pristupa sudovima kako bi zatražio preispitivanje svojeg pravnog statusa ograničio ostvarivanje brojnih sloboda u sferi njegova privatnog života, što mu je uzrokovalo dodatnu nematerijalnu štetu, za koju bi zadovoljštinu mogla pružiti naknada u iznosu od 20.000,00 eura.

262. Vlada je ustvrdila da su zahtjevi podnositelja pretjerani i neosnovani. Tvrdila je da, ako Sud dosudi bilo kakvu naknadu po osnovi nematerijalne štete, ona ne bi trebala biti veća od iznosa dosuđenih u presudama protiv Bugarske u vezi s prisilnim smještajem u psihijatrijsku ustanovu. Vlada se pozvala na presude u predmetima *Kayadjieva* (gore naveden, stavak 57.), *Varbanov* (gore naveden, stavak 67.) i *Kepenerov protiv Bugarske* (br. 39269/98, stavak 42., 31. srpnja 2003.).

263. Sud primjećuje da je u ovom predmetu utvrdio povrede nekoliko odredaba Konvencije, odnosno članaka 3., 5. (stavaka 1., 4. i 5.), 6. i 13. Smatra da je podnositelj zahtjeva zasigurno trpio duševnu bol zbog smještaja u dom, koja je započela u prosincu 2002. i još uvijek traje, zbog nemogućnosti da ostvari sudsko preispitivanje te mjere i nedostatka pristupa sudu kako bi podnio zahtjev za ukidanje djelomičnog skrbništva. Ta je bol u njemu nedvojbeno izazvala osjećaj bespomoćnosti i tjeskobe. Sud nadalje smatra da je podnositelj zahtjeva pretrpio nematerijalnu štetu zbog ponižavajućih životnih uvjeta koje je morao trpjeti više od sedam godina.

264. Odlučujući na pravičnoj osnovi, kako to zahtjeva članak 41. Konvencije, Sud smatra da podnositelju zahtjeva treba dosuditi ukupan iznos od 15.000,00 eura na ime naknade nematerijalne štete.

2. *Troškovi i izdaci*

265. Podnositelj zahtjeva nije podnio nikakav zahtjev na ime naknade troškova i izdataka.

3. *Zatezna kamata*

266. Sud smatra primjerenim da se stopa zatezne kamate temelji na najnižoj kreditnoj stopi Europske središnje banke uvećanoj za tri postotna boda.

IZ TIH RAZLOGA SUD

1. odbija, jednoglasno, preliminarne prigovore Vlade o neiscrpljivanju domaćih pravnih sredstava

2. *presuđuje*, jednoglasno, da je došlo do povrede članka 5. stavka 1. Konvencije
3. *presuđuje*, jednoglasno, da je došlo do povrede članka 5. stavka 4. Konvencije
4. *presuđuje*, jednoglasno, da je došlo do povrede članka 5. stavka 5. Konvencije
5. *presuđuje*, jednoglasno, da je došlo do povrede članka 3. Konvencije zasebno i u vezi s člankom 13.
6. *presuđuje*, jednoglasno, da je došlo do povrede članka 6. stavka 1. Konvencije
7. *presuđuje*, s trinaest glasova prema četirima, da nije potrebno ispitati je li došlo do povrede članka 8. Konvencije, zasebno i u vezi s člankom 13.
8. *presuđuje*, jednoglasno,
 - (a) da tužena država treba isplatiti podnositelju zahtjeva, u roku od tri mjeseca, iznos od 15.000,00 EUR (petnaest tisuća eura) na ime naknade nematerijalne štete, uvećan za sve poreze koji bi se mogli zaračunati, koji je potrebno preračunati u bugarske leve po tečajnoj stopi važećoj na dan namirenja
 - (b) da se od proteka prethodno navedena tri mjeseca do namirenja na gore navedeni iznos plaća obična kamata koja je jednaka najnižoj kreditnoj stopi Europske središnje banke tijekom razdoblja neplaćanja, uvećanoj za tri postotna boda
9. *odbija*, jednoglasno, preostali dio zahtjeva podnositelja za pravednu naknadu.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku, i objavljeno na javnoj raspravi u Zgradi ljudskih prava u Strasbourg 17. siječnja 2012. godine.

Vincent Berger
Pravni savjetnik

Nicolas Bratza
Predsjednik

U skladu s člankom 45. stavkom 2. Konvencije i pravilom 74. stavkom 2. Poslovnika Suda, ovoj se presudi prilažu sljedeća izdvojena mišljenja:

- (a) zajedničko djelomično suprotstavljeno mišljenje sudaca Tulkensa i Spielmanna i sutkinje Laffranque
- (b) djelomično suprotstavljeno mišljenje sutkinje Kalaydjie.

N.B.

V.B.

ZAJEDNIČKO DJELOMIČNO SUPROTSTAVLJENO MIŠLJENJE SUDACA TULKENSA I SPIELMANNA I SUTKINJE LAFFRANQUE

(Prijevod)

Bez oklijevanja glasovali smo za utvrđivanje povrede članka 5. i članka 3. zasebno i u vezi s člankom 13. Glasovali smo i za utvrđivanje povrede članka 6. Konvencije i smatramo da će presuda vjerojatno značajno ojačati zaštitu osoba u slično ranjivoj situaciji kao što je situacija podnositelja zahtjeva. Međutim, ne slažemo se s utvrđenjem većine da se ne otvara odvojeno pitanje na temelju članka 8. Konvencije, zasebno i/ili u vezi s člankom 13., i da stoga nije potrebno ispitati taj prigovor (vidi stavak 252. presude i točku 7. izreke).

Istaknuli bismo da je podnositelj zahtjeva naveo da je restriktivni režim skrbništva, među ostalim njegov smještaj u dom socijalne skrbi u Pastri i fizički životni uvjeti u tom domu, predstavljao neopravdano miješanje u njegovo pravo na poštovanje njegova privatnog života i doma (vidi stavak 249. presude). Ustvrdio je da mu u bugarskom pravu nije bilo osigurano dostatno i dostupno pravno sredstvo u tom pogledu. Tvrdio je i da režim skrbništva nije bio prilagođen njegovu pojedinačnom slučaju, već je podrazumijevao ograničenja automatski nametnuta svakome koga je sudac proglasio poslovno nesposobnim. Naveo je i da ga je činjenica da mora živjeti u domu socijalne skrbi u Pastri zapravo spriječila da sudjeluje u životu zajednice i da razvija odnose s osobama koje sam izabere. Vlasti nisu pokušale pronaći alternativna terapijska rješenja u zajednici ili poduzeti mjere kojima se njegovu osobnu slobodu ograničava u manjoj mjeri, zbog čega je razvio „sindrom institucionalizacije”, odnosno izgubio je društvene vještine i individualne osobine ličnosti (vidi stavak 250. presude).

Prema našem mišljenju, riječ je o pitanjima koja zaslužuju zasebno ispitivanje. Doduše, velik dio navoda podnesenih na temelju članka 8. sličan je onima iznesenima na temelju članaka 3., 5. i 6. Unatoč tome, oni nisu istovjetni i odgovori dani u presudi u odnosu na te odredbe ne mogu u potpunosti obuhvatiti prigovore iznesene na temelju članaka 8. i 13.

Točnije, pitanje koje bi također zahtijevalo zasebno ispitivanje odnosi se na opseg redovitog preispitivanja situacije podnositelja zahtjeva. Podnositelj je ustvrdio da u domaćem pravu nije predviđena automatska redovita ocjena potrebe za produljenjem mjere ograničenja poslovne sposobnosti. Moglo je biti korisno razmotriti imaju li države pozitivnu obvezu uspostaviti takav postupak preispitivanja, osobito u situacijama u kojima dotične osobe ne mogu razumjeti posljedice redovitog preispitivanja i ne mogu same pokrenuti postupak u tu svrhu.

DJELOMIČNO SUPROTSTAVLJENO MIŠLJENJE SUTKINJE KALAYDJIEVE

Bez oklijevanja sam donijela zaključke o prigovorima g. Staneva na temelju članaka 5., 3. i 6. Konvencije. Međutim, kao i suci Tulkens i Spielmann i sutkinja Laffranque, želim zbog zaključka većine da u svjetlu tih utvrđenja nije bilo potrebno zasebno ispitati njegove prigovore na temelju članka 8. koji se odnose na „sustav [djelomičnog skrbništva], uključujući nedostatak redovitog preispitivanja daljnje opravdanosti takve mjere, imenovanje ravnatelja doma socijalne skrbi u Pastri njegovim [skrbnikom] i navodni nedostatak nadzora nad odlukama ravnatelja, kao i na ograničenja njegova privatnog života koja proizlaze iz njegova prijema u dom protiv njegove volje, a obuhvaćaju nedostatak kontakta s vanjskim svijetom i uvjete povezane s dopisivanjem” (vidi stavak 90. odluke o dopuštenosti od 29. lipnja 2010.). Prema mojemu mišljenju, prigovori podnositelja zahtjeva na temelju članka 8. Konvencije i dalje su najvažnije pitanje u ovom predmetu.

U svojoj ranijoj sudskoj praksi Sud je izrazio stajalište da je poslovna sposobnost pojedinca odlučujuća za ostvarivanje svih prava i sloboda, osobito u odnosu na sva ograničenja koja mogu biti primijenjena na slobodu osobe (vidi *Shtukaturev protiv Rusije*, br. 44009/05, stavak 71., ECHR 2008; *Salontaji-Drobnjak protiv Srbije*, br. 36500/05, stavci 140. et seq., 13. listopada 2009.; i noviju presudu u predmetu *X i Y protiv Hrvatske*, br. 5193/09, stavci 102. – 104., 3. studenoga 2011.).

Gotovo da nema sumnje da ograničenja poslovne sposobnosti predstavljaju miješanje u pravo na privatni život, koje će dovesti do povrede članka 8. Konvencije osim ako se može dokazati da je bilo „u skladu sa zakonom”, da je težilo jednom legitimnom cilju ili više njih i da je bilo „nužno” za njihovo postizanje.

Za razliku od situacije podnositelja u gore navedenim predmetima, priznata je sposobnost g. Staneva da obavlja uobičajene radnje koje se odnose na svakodnevni život kao i njegova sposobnost da valjano sklapa pravne poslove uz suglasnost svojeg skrbnika. Na temelju domaćeg zakona i odluka domaćih sudova imao je pravo zatražiti i primiti socijalnu skrb u skladu sa svojim potrebama i sklonostima ako to želi ili odbiti takvu skrb s obzirom na kvalitetu ponuđenih usluga i/ili bilo kakvih uključenih ograničenja koja nije bio spreman prihvatiti. Ništa u domaćem zakonu ili podnositeljevim osobnim okolnostima nije opravdavalo bilo kakva daljnja ograničenja niti je zahtijevalo zamjenu njegove vlastite volje ocjenom njegova skrbnika o njegovim najboljim interesima.

Međutim, nakon što je proglašen djelomično poslovno nesposobnim, bio je lišen mogućnosti da postupa u vlastitom interesu i nisu postojala dovoljna jamstva da se spriječi *de facto* postupanje prema njemu kao potpuno poslovno nesposobnoj osobi. Nije osporeno da nije bio upitan želi li iskoristiti smještaj

u ustanovu socijalne skrbi i da čak nije imao pravo samostalno odlučivati kako će provoditi vrijeme ili preostali dio mirovine te hoće li i kada posjetiti prijatelje ili srodnike ili druga mjesta, slati i primati pisma ili na drugi način komunicirati s vanjskim svijetom. Nije ponuđeno nikakvo opravdanje za činjenicu da je g. Stanev lišen sposobnosti da postupi u skladu sa svojim sklonostima u mjeri koju odrede sudovi ili koja je određena zakonom i da je, umjesto primanja odgovarajuće pomoći od svojeg službeno imenovanog skrbnika, ostvarivanje njegovih najboljih interesa u potpunosti ovisilo o dobroj volji ili zanemarivanju od strane skrbnika. U tom je pogledu nedostatak poštovanja priznate osobne autonomije podnositelja zahtjeva doveo do povrede prava g. Staneva na osobni život i dostojanstvo zajamčeno člankom 8. i nije zadovoljio suvremene standarde za osiguranje potrebnog poštovanja želja i sklonosti koje je podnositelj mogao izraziti.

Situacija podnositelja zahtjeva bila je dodatno pogoršana njegovom nemogućnošću da podnese bilo kakvo pravno sredstvo za neovisnu zaštitu svojih prava i interesa. Svaki pokušaj da iskoristi takva pravna sredstva ovisio je o prvotnom odobrenju skrbnika g. Staneva, koji je također djelovao kao ravnatelj i predstavnik ustanove socijalne skrbi. U tom pogledu odluka većine da ne razmatra zasebno prigovore podnositelja zahtjeva na temelju članka 8. dovela je do propusta da se zasebnom ispitivanju podvrgne nepostojanje zaštitnih mjera za ostvarivanje tih prava u odnosu na mogući ili čak očiti sukob interesa, što je, čini se, čimbenik od središnje važnosti za potrebnu zaštitu ranjivih pojedinaca od moguće zlouporabe i jednako je relevantan za podnositeljeve prigovore na temelju članka 8. i članka 6.

Iako su obje strane dostavile informacije o tome da je postupak za vraćanje poslovne sposobnosti bio moguć ne samo načelno nego je i bio uspješan u razumnom broju predmeta, g. Stanev s pravom je prigovorio da pokretanje takvog postupka u njegovu predmetu ovisi o odobrenju njegova skrbnika. Čini se da je diskrecijsko pravo skrbnika da spriječi svaki pokušaj pokretanja postupka pred sudom utjecalo ne samo na pravo podnositelja zahtjeva na pristup sudu u svrhu vraćanja poslovne sposobnosti već je i spriječilo pokretanje bilo kakvog postupka u svrhu ostvarivanja interesa i prava podnositelja zahtjeva, među ostalim onih zaštićenih člankom 5. Konvencije. Kao što su naveli i njegovi punomoćnici pred nacionalnim vlastima, g. Stanev „trebao je imati priliku sam ocijeniti je li, s obzirom na životne uvjete u domu, u njegovu interesu da ondje ostane” (vidi stavak 38. presude).

Prevela prevoditeljska agencija Alkemist

ALKEMIST
European Translation Agency
ALKEMIST STUDIO d.o.o.
Miramarska 24/6, 10 000 Zagreb
OIB: 72466496524